

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Eeva Hakuli, Iiris Saarikoski ja Iiris Sillanpää

Tunnekasvatusta avoimessa varhais- kasvatuksessa

Menetelmiä monikulttuuriseen ohjaukseen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

18.4.2020

Tekijät Otsikko	Eeva Hakuli, Iiris Saarikoski, Iiris Sillanpää Tunnekasvatusta avoimessa varhaiskasvatuksessa – Menetelmiä monikulttuuriseen ohjaukseen
Sivumäärä Aika	47 sivua + 4 liitettä 18.4.2020
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosionomi AMK ja sosionomi AMK varhaiskasvatuksen polku
Ohjaajat	Lehtori Satu Hakanen Lehtori Miia Ojanen
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli muodostaa monipuolinen tunnekasvatusmateriaali avoimen varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Opinnäytetyö toteutettiin Helsingin kaupungin leikkipuisto Nuolesa, jossa ohjattiin kuusi tuokiota leikkitoiminnan kerhoon osallistuville varhaiskasvatusikäisille lapsille. Tuokiot olivat avoimia myös muille leikkipuiston kävijöille. Opinnäytetyössä selvitettiin ohjaavien aikuisten toimintaa havainnoimalla, millaiset menetelmät soveltuvat avoimen varhaiskasvatuksen toimintaan ja millaisilla tunnekasvatus-tuokioilla voidaan tukea myös monikulttuurisista taustoista tulevien lasten sosiaalisemotionaalisten taitojen harjoittamista. Toimintaa suunniteltaessa huomioitiin erilaiset kieli- ja kulttuuritaustat, jotta avoimen varhaiskasvatuksen toiminta olisi tasavertaista ja osallistavaa. Monikulttuurisuus oli opinnäytetyön kantava teema ja tunnekasvatus-tuokioissa käytettiin selkokieltä ja kuvakortteja. Tämän lisäksi opinnäytetyössä käsiteltiin myös aikuisen roolia sensitiivisenä lapsen tunteiden ja tunnetaitojen tukijana.</p> <p>Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen on viime vuosina noussut tärkeäksi teemaksi ja sen merkitys on ymmärretty laajemmin, sillä myönteinen tunnetaitojen kehitys edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tutkimusten mukaan sosiaalisemotionaalisten taitojen harjoittelu tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti tukee lapsen tunnetaitojen oppimista. Keskeistä harjoittelussa on aikuisen lämpimän vuorovaikutuksen yhdistäminen pedagogiseen toimintaan.</p> <p>Opinnäytetyössä käytettiin keskeisinä keinoina nonverbaalista viestintää, selkokieltä sekä kuvakortteja. Nonverbaalit viestit tukevat puhetta, jos puheen tuottaminen tai ymmärtäminen on vaikeaa. Opinnäytetyössä ei tutkittu ohjauksetojen vaikutusta lasten sosiaalisemotionaalisiin taitoihin, koska tunnetaitojen kehitys on pitkäaikainen aikuisuuteen asti kestävä prosessi. Havaintojen perusteella ohjauksissa korostui aikuisen lämmin vuorovaikutus. Aikuisen oli tärkeää luoda ohjauksiin kiireetön ja luottamuksellinen ilmapiiri. Tunnekorttien ja selkokielisyyden avulla mahdollistettiin kaikkien lasten osallistuminen tasavertaisesti tuokioihin. Varhaiskasvattajilla on merkittävä rooli lasten sosioemotionaalisen kehityksen tukemisessa ja suunnitelmallisella tunnekasvatuksella voidaan tukea lapsen tunnetaitojen oppimista.</p>	
Avainsanat	Tunnekasvatus, varhaiskasvatus, leikkipuisto, tunteet, monikulttuurisuus, lämmin vuorovaikutus

Authors Title	Eeva Hakuli, Iiris Saarikoski, Iiris Sillanpää Socio-Emotional Learning in Early Childhood Education – Methods for Multicultural Guidance
Number of Pages Date	47 pages + 4 appendices April 2020
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services and Social Services in Early Childhood Edu- cation
Instructors	Satu Hakanen, Senior Lecturer Miia Ojanen, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to form a material package of social and emotional learning for the needs of early childhood education. This thesis was executed in collaboration with Nuoli playground in the city of Helsinki. Total of six socio-emotional learning sessions were taught for children of 2-5 years of age in a playgroup club. Sessions were open for all the playground visitors. The purpose was also to observe adults' role in these sessions and find out what kind of activities work well in early childhood education. The aim was also to learn what kind of socio-emotional learning sessions support multicultural children. Various languages and cultural backgrounds were considered so that the sessions would be achievable for everyone. Also, the role of an adult as a sensitive supporter for children's feelings, were observed in this thesis.</p> <p>In the last years, the importance of child's socio-emotional learning has been understood widely. Target-driven and systematic practicing of socio-emotional skills supports children's learning. Key factor in socio-emotional learning is a warm interaction between an adult and a child when it is combined with pedagogic activities.</p> <p>In this thesis, non-verbal communication, clear Finnish language and socio-emotional learning images were used as a learning method. Non-verbal messages are important interaction methods between children. In this thesis, the effects of the socio-emotional sessions were not measured because learning socio-emotional skills is a lifelong process. Based on the findings of this thesis, the importance of a warm interaction was essential when working with young children. It was important that a peaceful and trustful atmosphere was created so that children had a possibility to express themselves and their thoughts. Early childhood education teachers have a significant role in supporting children's social and emotional development.</p>	
Keywords	social and emotional learning, socio-emotional learning, early childhood education, playground, feelings, multiculturalism, warm interaction

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Leikki puisto Nuoli	2
3	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	4
3.1	Varhaiskasvatuksen arvoperusta	4
3.2	Varhaiskasvatuksen oppimiskäsitys	5
3.3	Monikulttuurisuus varhaiskasvatuksessa	5
4	Tunteet ja tunnetaidot	6
4.1	Lapsen ensimmäiset tunnetaidot	7
4.1.1	Kiintymyssuhde	8
4.1.2	Hyvä itsetunto	9
4.2	Tunteiden yhteys sosiaaliseen vuorovaikutukseen	10
4.2.1	Sosiaaliset taidot	10
4.2.2	Temperamentti	11
4.2.3	Empatia ja sympatia	12
5	Lasten tunnekasvatus	13
5.1	Lapsi oppii tunnetaitoja aikuisen avulla	14
5.2	Lämmin vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa	16
5.3	Lapsiryhmän ohjaaminen	18
6	Kommunikaation edistäminen	19
6.1	Monikulttuurisuuden huomioiminen ohjaustyössä	19
6.2	Kuvat kommunikoinnin tukena	20
6.3	AAC-keinot	20
6.4	Selkokieli	21
7	Tunnekasvatuksen menetelmiä	22
7.1	Sadut	22
7.2	Draamapedagogiikka ja nukketeatteri	23
7.3	Musiikki	23
7.4	Taide	24
8	Tunnekasvatustuokiot	24
8.1	Tunnekasvatustuokio 1: Esittäytyminen ja laulutuokio	26

8.2	Tunnekasvatustuokio 2: Jähmettyneet tunteet -leikki ja tunnenoppa	29
8.3	Tunnekasvatustuokio 3: Nukketeatteri	31
8.4	Tunnekasvatustuokio 4: Tunnemaalaus	34
8.5	Tunnekasvatustuokio 5: Tunnepalapeli	36
8.6	Tunnekasvatustuokio 6: Satutuokio	37
9	Tunnekasvatustuokioiden havainnointi	38
9.1	Aikuisen ilmeet ja eleet, kehon asennot ja äänenpaino	39
9.2	Selkokieliisyys	40
9.3	Kuvien ja nallen käyttäminen	41
9.4	Aikuisen esimerkki	42
9.5	Lämmin vuorovaikutus	42
10	Opinnäytetyön eettisyys	43
11	Pohdinta	45
	Lähteet	48
	Liitteet	
	Liite 1. Havainnointipohja	
	Liite 2. Nukketeatterin käsikirjoitus	
	Liite 3. Tiedotuskirje huoltajille	
	Liite 4. Suostumusasiakirja	

1 Johdanto

Opinnäytetyön tarkoituksena oli havainnoinnin kautta selvittää, millaiset tunnekasvatuksen menetelmät soveltuvat monikulttuurisille lapsille avoimessa varhaiskasvatuksen toiminnassa ja miten aikuinen voi tukea lasten osallistumista tuokioihin. Havaintojemme pohjalta tuotimme leikkipuisto Nuolelle tunnekasvatuksesta materiaalia, jota työntekijät pystyvät jatkossa hyödyntämään leikkipuiston toiminnassa. Materiaalissa käsitellään aikuisen roolia lapsen tunteiden tukijana ja eri menetelmien soveltuvuutta monikulttuurisille lapsille. Leikkipuisto Nuolella järjestettiin tunnekasvatustuokioita yhteensä kuusi kertaa. Tuokioihin osallistuivat leikkipuiston järjestämän leikkitoiminnankerhon varhaiskasvatukseenikäiset lapset. Tuokiot olivat avoimia kaikille ja niihin osallistui myös muita leikkipuiston asiakkaita.

Tunnetaidoilla tarkoitetaan kykyä ymmärtää ja hallita omia tunteita, ymmärtää toisten ihmisten tunteita sekä kykyä reagoida niihin oikein (Goleman 1997: 57). Tunnetaitokasvatuksessa aikuinen kertoo lapsille tunteista, niiden syistä sekä siitä, miltä ne tuntuvat ja että lapsi voi myös itse hallita niitä (Väestöliitto 2020b). Tunnetaitojen oppimisen perusta sijoittuu varhaislapsuuteen, sillä tunteet ovat jo syntymästä alkaen sisäänrakennettuina jokaiseen ihmiseen. Aikuisella on keskeinen rooli lapsen tunnetaitojen opettelussa, sillä lapsi tarvitsee tukea omien tunteidensa tunnistamiseen. Tunteiden tunnistaminen ja hallinta ovat keskeisessä roolissa koko elämän ajan, sillä uusien asioiden oppiminen edellyttää toimivaa tunnepohjaa. Lisäksi tunteiden näyttäminen ja kokeminen ovat lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeitä, koska tunteiden käsitteleminen ja niiden syiden pohtiminen auttavat lasta myös oppimaan ihmissuhdetaitoja. (Isokorpi 2004: 127, 129-130.)

Tutkimukset ovat todistaneet, että lapset oppivat tunnetaitoja, kun niitä harjoitellaan tavoitteellisesti. Tunnetaitojen harjoittelussa keskeistä on aikuisen lämpimän vuorovaikutustavan yhdistäminen pedagogiseen toimintaan. (Ahonen 2017: 218.) Kun aikuinen nimeää yhdessä lapsen kanssa tunteita ja syitä, jotka johtivat tunteeseen, lapsi oppii vähitellen itse tunnistamaan tunteitaan. Tärkeintä tunnetaitojen harjoittelussa on kasvattajan herkkyyys huomata ja tukea lapsen tunteita. (Ahonen 2017: 219.) Suunnitelmalliset tunnekasvatustuokiot tarjoavatkin rauhallisen ympäristön, jossa voidaan opetella tunteita ja niiden käsittelykeinoja etukäteen.

Varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli lapsen kasvussa ja oppimisessa, sillä se luo perustaa lapsen elinikäiselle oppimiselle. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana

varhaiskasvatuksessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 19, 31.) Monikulttuuristen lasten osallistamiseksi opinnäytetyössä käytettiin keskeisinä keinoina nonverbaaleja viestejä, kuvakortteja ja selkokieltä. Nonverbaalit viestit eli ilmeet, eleet, toiminta, kuvat ja osoittaminen tukevat puhetta, kun puheen tuottamisessa tai ymmärtämisessä on haasteita (Kuvat kommunikoinnissa 2014: 2-3). Ahosen (2015) tutkimuksessa mainitaan Strandellin (1995) ja Gerstenin (2011) teoriaan pohjaten, että lasten vuorovaikutuksessa keskeisessä asemassa ovat puheen sijaan nonverbaalit viestit. Varhaiskasvattajan nonverbaaleilla viesteillä on siis suuri merkitys lapsen ja varhaiskasvattajan välisessä viestinnässä. (Ahonen 2015: 187.) Tunnekasvatustuokioissa käytettiin nonverbaalisten viestien lisäksi selkokieltä, jonka tarkoitus oli helpottaa leikkipuiston asiakkaiden osallistumista toimintaan. Selkokieli on suomea, jossa yleiskielen sijaan käytetään helpompaa suomen kieltä (Selkokieli 2018).

Opinnäytetyön alussa esitellään työelämän yhteistyökumppanin leikkipuisto Nuolen toimintaa, jonka jälkeen tarkastellaan varhaiskasvatussuunnitelmaa ja sen merkitystä avoimessa varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön teoriaosuudessa keskitytään tunteiden ja tunnetaitojen kehittymiseen ja tunnekasvatuksen teoriaan sekä siihen, millainen rooli aikuisella on lapsen tunnetaitojen tukijana. Tämän jälkeen esitellään erilaisia nonverbaalisia keinoja ja perehdytään selkokieleen. Opinnäytetyössä esitellään myös erilaisia menetelmiä, joita voidaan käyttää tunnekasvatuksessa. Opinnäytetyön lopussa esitellään tunnekasvatustuokioiden sisällöt ja pohditaan tuokioiden havaintojen pohjalta menetelmien toimivuutta monikulttuurisessa ohjauksessa. Opinnäytetyön eettisyyttä käsitellään havaintojen jälkeen.

2 Leikkipuisto Nuoli

Tunnekasvatustuokiot ohjattiin Helsingin kaupungin leikkipuisto Nuollessa. Tuokioihin osallistuivat leikkitoiminnan Leppäkerttu-kerhon lapset. Leikkitoiminnan kerhossa lapsi oppii yhdessä tekemistä ja iän mukaisia taitoja lapsiryhmässä. Kerhossa opetellaan myös kaveritaitoja, kokeillaan uusia asioita ja keksitään leikkejä. Leikkipuiston työntekijät ideoivat kerhon toimintaa lasten kiinnostuksen kohteiden mukaisesti. Leikkitoiminnan kerhon toiminta on Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmaan perustuvaa. (Leikkitoiminnan kerho 2019.)

Leikkitoiminnan kerhot ja leikkipuistotoiminta kuuluvat Helsingin kaupungin avoimeen varhaiskasvatukseen. Leikkitoiminnan kerhoja järjestetään päiväkodeissa ja leikkipuistoissa. Kerhot ovat tarkoitettu kotihoidossa oleville 2–4 -vuotiaille lapsille. Kerhot tarjoavat mahdollisuuden monipuoliseen pedagogiseen toimintaan leikin, taiteen, ulkoilun ja liikkumisen avulla. Leikkipuistojen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen avoin varhaiskasvatus on osa helsinkiläisten lasten kasvun ja oppimisen tietä. Leikkipuistoissa toteutetaan erilaisia toimintoja lapsille ja perheille eri toimijoiden yhteistyönä. Ohjatut tuokiot lapsiperheille vahvistavat lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Leikkipuistot toimivat leikki- ja kohtaamispaikkana kaikenikäisille. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2019-2020: 8.)

Leikkipuisto Nuolen leikkitoiminnan kerhoon osallistui tunnekasvatustuokioiden aikana seitsemän lasta. Osalle tuokioistamme osallistui myös muita leikkipuistossa käyviä lapsia vanhempineen. Osallistuneita lapsia oli 4-10 jokaisella ohjauksella. Lapset olivat iältään noin 2-3 -vuotiaita ja he tulivat erilaisista kieli- ja kulttuuritaustoista.

Toimintasuunnitelmat laaditaan vuosittain leikkipuistoyksiköissä yhdessä asiakkaiden kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden oppimisen alueet ja laaja-alaisen osaamisen tavoitteet huomioidaan toiminnassa kattavasti ja monipuolisesti. Avoimen varhaiskasvatuksen ohjatuissa toiminnoissa ja leikkipuiston toimintaympäristössä näkyy tutkiminen, leikkiminen, liikkuminen, ilmaisun monet muodot ja kielten rikas maailma. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2019-2020: 8.)

Leikkipuisto Nuolen Leppäkerttu -kerhon toimintasuunnitelmassa huomioidaan lapsille ominainen tapa toimia. Tähän sisältyy liikkuminen, leikkiminen, tutkiminen sekä elämyksellinen kokeminen ja ilmaisu. Tavoitteena on luoda lapsille turvallinen, myönteinen ja heille suunniteltu ympäristö, jossa voidaan oppia ja kokea asioita ryhmässä. Lasten ideat ja tarpeet ovat toiminnan perustana. Lapsia kuunnellaan ja heidän kanssaan keskustellaan, tunnistetaan ja nimetään tunteita sekä annetaan tilaa erilaisille tunteille. Näin lapsi tulee ymmärretyksi ja kokee olonsa turvalliseksi. Kielen kehitystä tuetaan kuvien, kirjojen, draaman, laulujen, lorujen ja satujen avulla. Toiminnassa käytetään apukuvia vuorovaikutuksen tukena. (Toimintasuunnitelma 2020-2021.)

3 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuksessa toimintaa ohjaa varhaiskasvatustalain pohjalta laadittu Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018), joka velvoittaa laatimaan varhaiskasvatuksen opetussuunnitelman ja toteuttamaan varhaiskasvatusta sen perusteiden mukaan. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea ja täydentää kotien kasvatusta. Näin varhaiskasvatus vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista. Tavoitteena on antaa tasavertaiset mahdollisuudet lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Varhaiskasvatus on kolmitasoinen kokonaisuus. Siihen sisältyy valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ja lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 7.)

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 14.)

3.1 Varhaiskasvatuksen arvoperusta

Varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli lapsen kasvussa ja oppimisessa, sillä se luo perustaa lapsen elinikäiselle oppimiselle. Huoltajien ja lasten väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet ovat merkittävässä roolissa varhaiskasvatuksessa, jossa henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Lapsen huoltajien ja henkilöstön yhteistyö on tärkeässä roolissa, sillä yhteistyö tuo jatkuvuutta ja turvallisuutta lapsen elämään. Kun lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista sovitaan, avoin ja arvostava sekä tasavertainen kohtaaminen huoltajien ja henkilöstön kesken on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on tärkeää, koska perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostavat kokonaisuuden lapsen varhaiskasvatuksessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 19.)

Varhaiskasvatussuunnitelman arvopohjana on yleisperiaate lapsen edun ensisijaisuudesta, lapsen oikeudesta hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun. Näiden lisäksi arvopohjaan kuuluu lapsen mielipiteen huomioon ottaminen ja yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja syrjintäkielto. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja pa-

rantaa lasten oikeutta hyvään ja turvattuun lapsuuteen, johon kuuluu myös käsitys lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on arvokas ja ainutlaatuinen. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä huomioon otetuksi ja ymmärretyksi. Lapsella on oikeus ilmaista itseään sekä mielipiteitään ja ajatuksiaan. Lapsella on myös oikeus leikkiä ja oppia leikkien sekä iloita oppimastaan. Lapsella on oikeus rakentaa käsitystä itsestään ja identiteetistään sekä maailmasta ja kuulua ryhmään ja yhteisöön. Lapsella on oikeus tiedonsaantiin, ristiriitojen ja tunteiden käsittelyyn sekä oppia uusia asioita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 20-21.)

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jossa lapset ovat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa, jolloin he kasvavat, kehittyvät ja oppivat. Lapsi on aktiivinen toimija, joka on perusluonteeltaan utelias ja innokas oppimaan uutta. Lapsen oppiminen on kokonaisvaltaista ja oppimista tapahtuu kaikkialla. Oppimisessa yhdistyvät tiedot ja taidot sekä toiminta ja tunteet. Oppimista tapahtuu myös aistihavaintojen kautta sekä kehollisten kokemusten ja kielen sekä ajattelun avulla. Lapsi oppii havainnoidessaan ja tarkkaillessaan ympäristöä ja jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat parhaiten, kun he kokevat olonsa turvalliseksi ja voitintensa hyväksi. Oppimista edistävät positiiviset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet. Vertaisuus ja yhteisöön kuuluminen ovat oppimisen ja osallisuuden kannalta tärkeitä. Leikki on oppimisen kannalta merkityksellistä, sillä se motivoi lasta ja tuottaa iloa. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää ymmärtää leikin pedagoginen merkitys lapsen oppimisessa ja kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 21.)

Lasten kanssa käydään läpi heidän hyvinvointiaan tukevia asioita, kuten mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lasten tunteiden ilmaisua ja itsesääätelyä tuetaan. Kun aikuinen harjoittelee lapsen kanssa havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita, lapsen tunteita vahvistuvat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 26.)

3.3 Monikulttuurisuus varhaiskasvatuksessa

Monikulttuurinen väestö -käsitteellä viitataan ihmisiin, joilla on muu kuin suomalainen syntyperä tai eri etninen tausta (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus 2018). Varhaiskasvatustilanteissa eräs varhaiskasvatuksen tavoitteista on kunnioittaa ja antaa valmiuksia

ymmärtää kunkin kulttuurista, kielellistä, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Keskeistä on myös luoda kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen. (Varhaiskasvatustalaki 2018/540 § 3.) Koska lapset kasvavat kulttuurisesti, katsomuksellisesti ja kielellisesti moninaisessa maailmassa, painottuu kulttuurisen osaamisen ja sosiaalisten taitojen merkitys. Itseilmaisu ja vuorovaikutustaidot ovat keskeisiä identiteetille, hyvinvoinnille ja toimintakyvylle. Varhaiskasvatuksessa lapsia autetaan tutustumaan eri kulttuureihin, kieliin ja ihmisiin. Lapsen oman kulttuuri-identiteetin rakentumista tuetaan ja lapsia autetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 25.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatus nähdään osana monimuotoista ja kulttuurisesti muuntuvaa yhteiskuntaa. Varhaiskasvatuksessa ymmärretään, että lapsella on oikeus omaan kulttuuriin, kieleen, uskontoon ja katsomukseen. Suomalaista kulttuuriperintöä sekä ympäröivän yhteisön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta arvostetaan ja hyödynnetään varhaiskasvatuksessa. Henkilöstön tulee olla tietoisia eri kulttuureista ja katsomuksista sekä kyetä ymmärtämään asioita eri näkökulmista. Erilaisista toimintatavoista ja ajatuksista käydään keskustelua ja laaditaan uusia keinoja toimia yhdessä. Näin tuetaan kulttuurisesti kestävästä kehitystä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 31.)

Varhaiskasvatuksessa toimitaan kielitietoisesti, ymmärtäen, että kielet ovat jatkuvasti läsnä. Kieli on keskeinen osa lasten kehitystä, oppimista, vuorovaikutusta, identiteetin rakentumista ja yhteiskuntaan kuulumista. Kun monikielisyyttä tehdään näkyväksi, tuetaan lasten kehitystä monikulttuurisessa maailmassa. Henkilöstön jäsenet tiedostavat toimivansa kielellisinä malleina ja kiinnittävät huomiota käyttämäänsä kieleen. Lasten vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin annetaan aikaa ja mahdollisuuksia, kielelliset lähtökohdat huomioiden. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 31.)

4 Tunteet ja tunnetaidot

Tunnereaktiot ovat kehon ja mielen tiloja, jotka ohjaavat toimimaan tilanteissa, joissa on välttämätöntä toimia. Ne vaikuttavat toiminnan taustalla sosiaalisissa tilanteissa, ohjaavat meitä tulkitsemaan ja havaitsemaan ympäristössä tiettyjä asioita sekä muuttavat kehon vireystilaa. Tunteiden päämääränä on siis varmistaa eri tilanteissa meidän hyvinvointimme. Tunne koostuu kahdesta eri tekijästä: tunnereaktiosta ja sitä seuraavasta

tunnekokemuksesta. Tunnereaktio on biologiaan perustuva, kehon tuottama automaattinen vastaus ympäristön tapahtumaan, jolloin ihminen pystyy paremmin reagoimaan ympäristön haasteisiin. Tunnereaktio ilmenee esimerkiksi kehon toiminnan muutoksina ja tunneilmaisuuksina. Tunnekokemus on puolestaan henkilön subjektiivinen tulkinta omista tuntemuksistaan ja se sisältää käsityksen siitä, mikä kyseisen tunnereaktion aiheutti ja on tietoisesta ajattelun tuotosta. (Nummenmaa 2010: 11, 13, 16.)

Golemanin mukaan tunteet ovat eräänlaisia toiminnan yllykkeitä. Ne ovat siis evoluution aikaansaamia ohjeita elämänhallinnan tukemiseksi ja ne auttavat ihmistä suunnistamaan erilaisissa tilanteissa. Jokaisella tunteella on oma perustehtävänsä ja sitä ohjaava biologinen seuraus elimistössä. Ympäröivässä yhteiskunnassa ilmenevä kulttuuri sekä ihmisen omat kokemukset vaikuttavat biologisiin reaktioihin. Esimerkiksi tapa ilmaista samaa tunnetta vaihtelee kulttuureittain. (Goleman 1997: 23-25.)

Yleismaailmallisia perustunteita ovat mielihyvä, suru, inho, pelko, viha ja hämmästyminen. Näitä ilmeitä käytetään lähes samalla tavalla ympäri maailmaa. Lapset kykenevät jo syntymästään lähtien ilmaisemaan selkeästi joitain perustunteita, kuten iloa ja inhoa. Monimutkaisempien sosiaalisten tunteiden, kuten häpeän, kehitys ajoittuu vasta toiseen ikävuoteen. Lapsi kykenee tuntemaan tällaisia tunteita vasta, kun hän oppii tarkastelemaan omaa käytöstään objektiivisemmin. Tällöin lapsi arvioi toimintaansa suhteessa muihin tai hän miettii, millaista käyttäytymistä häneltä odotetaan. (Nummenmaa 2010: 85, 173.)

Tunnetaidoilla tarkoitetaan ihmisen kykyä ymmärtää ja hallita omia tunteita sekä myös ymmärtää muiden tunteita. Tunnetaitoinen ihminen kykenee lisäksi vastaamaan muiden tunteisiin oikealla tavalla. Tunneälykyys rakentuu itsetuntemuksen varaan, joka tarkoittaa ihmisen kykyä tarkastella omia tunteitaan. (Goleman 1997: 57, 70.) Toimiva sosiaalinen vuorovaikutus edellyttää hyvää itsetuntemusta. Empaattinen suhtautuminen toisiin on mahdotonta, mikäli ihminen ei kykene kohtaamaan omia tunteitaan ja puutteitaan. (Isokorpi 2004: 32.)

4.1 Lapsen ensimmäiset tunnetaidot

Ihmisellä on syntymästään lähtien kyky tunkea ja ihmisen tarvitsee vain oppia kuuntelemaan tunteitaan ja käyttää niitä. Se vaatii ihmisen kasvu-ympäristöltä tunteiden opettamista, esimerkkejä ja tukea. (Isokorpi 2004: 127.) Lapsen tunnetaitojen perusta syntyy varhaislapsuudessa, kun lapsi muodostaa tärkeitä ihmissuhteita hänelle läheisiin ihmisiin. Isokorven mukaan lapsen ensimmäinen tärkeä tunnetaito on kiintymyksen tarve, joka opitaan jo vastasyntyneenä. Lapsi kiintyy ihmiseen, jonka kanssa hän viettää eniten

aikaa ja joka tarjoaa lapselle turvan tunteen. Tällaisessa suhteessa lapsi kokee perusturvallisuutta ja hän saa olla aito oma itsensä. Kiintymyksen muodostuminen edellyttää pitkäaikaisia ja läheisiä ihmissuhteita sekä positiivisen ilmapiirin muodostumista. (Isokorpi 2004: 132.)

Kiintymyssuhteen merkitys tulevaisuuden kannalta on valtava. Turvallinen kiintymyssuhde varhaislapsuudessa tarjoaa ihmiselle perustan, jonka varassa hän muodostaa myös aikuisuudessa läheisiä ihmissuhteita. Ihminen toistaa elämänsä aikana aiemmin opittua ja hakee suhdetta, joka vastaa varhaislapsuudessa koettua samanlaista kiintymyssuhdetta. (Isokorpi 2004: 132.) Lapsen ensimmäisinä vuosina solmitut suhteet ovat siis loppuelämän kannalta merkityksellisiä.

Myös itsetunto alkaa kehittyä jo lapsuudessa. Itsetunto muodostuu suhteessa toisiin ihmisiin. Jos lapsi kokee olevansa tärkeä läheisilleen, hän oppii myös pitämään itseään rakastamisen arvoisena. Kasvattajien on tärkeää osoittaa lapselle, että he hyväksyvät lapsen omana itsenään eivätkä mittaa lapsen arvoa esimerkiksi onnistumisten perusteella. Mikäli lapsen kehuminen pohjautuu ainoastaan hänen saavutuksiinsa, voi lapsi kokea ristiriitaisuutta, kun häntä ei kehua omana itsenään. Hyvä itsetunto vaikuttaa lapsen tunne-elämään ja sosiaalisiin suhteisiin, sillä terveen itsetunnon omaava lapsi oppii ilmaisemaan tunteitaan ja hänellä on hyvät edellytykset luoda ystävyysuhteita ja ylläpitää niitä. (Isokorpi 2004: 132-133.)

4.1.1 Kiintymyssuhde

Kanninen ja Sigfrids (2012) esittelevät kirjassaan John Bowlbyn (1973;1988) kiintymyssuhdeteoriaa. Teorian mukaan kiintymyksen tarkoituksena on tarjota lapselle hoivaa ja ohjausta, joka johtaa lapsen hyvän itseluottamuksen muodostumiseen ja lopulta lapsi oppii hallitsemaan omaa käytöstään. Lapsen tarpeeseen hakea läheisyyttä ja turvaa hoitajalta vaikuttavat niin psykologiset kuin fysiologiset syyt, joita voivat lapsen tapauksessa olla esimerkiksi pimeä, kovat äänet, sairaudet, nälkä, yksinäisyys ja lapselle vieraat henkilöt. (Kanninen & Sigfrids 2012: 30-31.) Ihmislapsi on syntyessään avuton, joten hänen täytyy varmistaa oma selviytymisensä muodostamalla suhde hoitajaan. Vauva kykenee ilmaisemaan yksinkertaisia tunteita mutta hän ei osaa säädellä niitä, joten vauvan itkiessä hoitajan on selvitettävä, mistä lapsen mielipaha johtuu ja millä tavoin hän saa lapsen hyvälle mielelle. Näin aikuinen toimii lapsen tunteiden ulkoisena säätelijänä. Lapsen tarpeita vastaava hoito aikaansaa lapsessa mielihyvää, jota lapsi voi ilmaista hymyilemällä tai pyrkimällä katsekontaktiin hoitajan kanssa. (Nummenmaa 2010: 179-181.)

Kiintymyssuhde on kuin vuorovaikutuksen peili lapselle, sillä sen kautta lapsi luo käsityksen siitä, miten muut hänelle merkitykselliset ihmiset suhtautuvat häneen ja kuinka arvokas hän on heille. Hoidon lisäksi lapsi varmistaa kiintymyssuhteen avulla, että aikuinen tarjoaa hänelle sellaisia sosiaalisia kontakteja, jotka lisäävät lapsen taitoja oppia toimimaan muiden kanssa. (Nummenmaa 2010: 180.) Kanninen ja Sigfrids (2012) esittelevät Mary Ainsworthin (1979) vierastilannetutkimuksen kautta löytämiä kiintymyssuhdemalleja. Turvallisesti kiintynyt lapsi on oppinut, että hän saa varmasti hoivaa ja huolenpitoa muilta ilmaistessaan hätää. Hänen vanhempansa ovat kyenneet kohtaamaan lapsen sensitiivisesti myös silloin, kun lapsen tunteiden ilmaisu on ollut sekavaa. Vanhempi on toiminut tilanteissa rauhallisesti ja lämpimästi, jolloin lapsi on kokenut tulleeensa ymmärretyksi. Turvallisen kiintymyssuhteen on havaittu olevan yhteydessä lapsen tunne-elämään ja sosiaalisiin taitoihin siten, että lapsi osaa muun muassa tunnistaa, ilmaista ja säädellä tunteitaan sekä toimintaansa. Lapsi on myös sosiaalisesti joustava ja hän kykenee eläytymään muiden mieliin. (Kanninen & Sigfrids 2012: 32.) Kiintymyssuhteen pohjalta lapsi luo positiivisia ihmissuhteita muihin (Kalliopuska 1983: 109).

4.1.2 Hyvä itsetunto

Itsetunto rakentuu ihmisen oman arvokkuuden ja tärkeyden tunteen kokemuksista. Lasten on tärkeää antaa kokeilla asioita ilman epäonnistumisen pelkoa, sillä kokeilujen kautta lapsi oppii itsestään ja hän oppii arvioimaan omia kykyjään. (Marjamäki & Kosonen & Törrönen & Hannukkala 2015: 79.) Itsetunnon juuret ulottuvat varhaislapsuuteen, jolloin tärkeässä osassa ovat hoitajan antamat kosketukset, katseet, äänensävyt, asennot, lihasjänteys ja näiden yhteentoimivuus. Näin pieni lapsi saa kokemuksen omasta kehostaan, eli miten muut hänen kehoonsa suhtautuvat. (Sinkkonen 2008: 174.)

Aikuisen antama tuki ja usko lapseen edistävät lapsen omaa uskoa pärjäämiseensä. Lapselle osoitetut kiitokset ja kehut yrittämisestä vahvistavat lapsen itsetuntoa. Lapsen taitojen harjoitteluun pitäisi kiinnittää enemmän huomiota mitä itse toiminnan lopputulokseen. (Marjamäki ym. 2015: 80.) Sinkkosen mukaan kehuja tulee antaa oikeista asioista eikä vain tavan vuoksi, sillä yrittämisestä ja harjoittelusta annettu kehu kannustaa lasta kehittymään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lasta keuhuttaisiin vain onnistumisten kautta, vaan vanhemman antama ehdoton rakkaus vakuuttaa lapsen siitä, että hän on hyväksytty omana itsenään. Lapsella täytyy olla tunne, että vanhemmat hyväksyvät hänet, vaikka lapsi olisi vihainen, tietämätön tai hän epäonnistuisi. Lapsen ei pidä pelätä, että hänen tekonsa johtaisi vanhemman hylkäämiseen. (Sinkkonen 2008: 180-181, 201.)

Vaikka lapsi saa osakseen paljon ihailua ja positiivista huomiota, kokee hän myös epämiellyttäviä tunteita tullessaan torutuksi. Lapsi oppii tuntemaan häpeää noin 14-16 kuukauden ikäisenä. Toruminen aikaansaa lapsessa lyhytkestoisen stressireaktion ja monesti tämän inhottavan tunteen kokiessaan lapsi pyrkii lopulta välttämään toimintaa, joka johtaa tämän tunteen syntymiseen ja toimii vanhempia miellyttävällä tavalla. Koska pienellä taaperoikäisellä ei ole kunnollisia sisäisiä hallintakeinoja tai syyllisyydentuntoa, on aikuisen tehtävänä välillä rajoittaa ja kontrolloida lapsen toimintaa. Jotta lapsi oppisi myöhemmin toimimaan muiden kanssa, täytyy hänen pystyä kokemaan häpeää, joka kumpuaa toista loukanneesta käytöksestä. Kasvatukseen kuuluu välillä myös lapsen häpeän tunteen herääminen huonosta käytöksestä. Merkittävää on se, miten lapsi oppii käsittelemään noloutta ja häpeää tuottavia kokemuksia. Näin ollen on tärkeää, että aikuinen tukee lasta häpeän tunteen käsittelyssä sanoittamalla sen, miksi lapsen toiminta ei ollut toivottua. Lisäksi vanhemman on hyvä todeta empaattisesti, että hän ymmärtää lapsen kokeman tunteen. (Sinkkonen 2008: 186-189, 191, 193.)

4.2 Tunteiden yhteys sosiaaliseen vuorovaikutukseen

Lapsen varhaisten tunnetaitojen muodostumisella on siis yhteys muun muassa siihen, miten lapsi tulevaisuudessa kykenee muodostamaan läheisiä ihmissuhteita ja miten hän ilmaisee tunteitaan muille (Isokorpi 2004: 132-133). Tunteet vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin, sillä niiden avulla ihminen viestii muiden kanssa. Vastasyntyneen vauvan ainut keino viestiä ympäristönsä kanssa on ilmaista tunteita esimerkiksi itkemällä pahaa oloa. Tunteiden ilmaisemisesta on myös myöhemminkin hyötyä, sillä sen avulla muut voivat arvioida ihmisen käyttäytymistä ja ymmärtää siihen johtaneita syitä. (Nummenmaa 2010: 104,165.) Empatialla on oleellinen rooli tunnekasvatuksessa, sillä empaattinen ihminen kykenee ottamaan muut huomioon toiminnassaan (Kalliopuska 1983: 83). Ihmissuhdetaidot rakentuvat omien tunteiden hallinnan ja empatian päälle ja ne luovat mahdollisuuksia olla hyvässä vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Goleman 1997: 146).

4.2.1 Sosiaaliset taidot

Sosiaaliset taidot voidaan käsittää yleisesti hyväksytyksi ja opituksi käyttäytymismalliksi, jolloin ihmisellä on hyvät taidot olla rakentavassa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Lapsella ei syntymästään lähtien ole sosiaalisia taitoja, vaan vanhemmat, koulu ja lapsen muu kasvuympäristö opettavat niitä lapselle. Nämä taidot muodostuvat lapselle eri ikäkausina. Ne rakentuvat aikaisemmasta kokemuksesta ja opituista asioista sekä palautteesta, joka lapselle annetaan tietystä käytöksestä. Palautteen kautta lapsi peilaa omaa

käytöstään ja oppii, oliko hänen käyttöksensä toivottua vai ei-toivottua ja näin lapsi muokkaa ja parantaa mielessään olevaa sosiaalisten taitojen malliaan. (Kauppila 2005: 125-126, 131.) Ihminen siis oppii merkittävät sosiaalisen vuorovaikutuksen normit lapsesta lähtien. Sosiaalisesti taitamaton ihminen, joka ei ole oppinut näitä normeja, on vuorovaikutuksessaan kömpelö eikä kykene ottamaan vastaan toisten tunteita (Goleman 1997: 156).

Isokorven mukaan sosiaaliset taidot ovat avain jatkuville ja pysyville ihmissuhteille. Sosiaaliseen vuorovaikutukseen vaaditaan muun muassa itsehallinnan taitoa, jonka avulla ihminen kykenee hillitsemään impulssejaan ja hallitsemaan omia tunteitaan ja käytöstään. Hyvän itsehallinnan kautta ihminen pääsee samalle aaltopituudelle keskustelukumppanin kanssa. Puutteet näissä taidoissa enteilevät sitä, että ihmistä voidaan pitää esimerkiksi tunteettomana tai epämiellyttävänä. Itsehallinnan lisäksi myös empaattisuus on sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvä piirre, sillä empaattisella ihmisellä on kyky eläytyä keskustelukumppanin tilanteeseen. Empaattisuus vaatii kykyä tunnistaa omia tunteita ja hallita omia tarpeita. (Isokorpi 2004: 28-30.)

4.2.2 Temperamentti

Temperamentti on ihmisen synnynnäinen tapa reagoida ympäristön virikkeisiin ja omiin tuntemuksiin. Tämän yksilöllisen ja biologiaan perustuvaan toimintatavan avulla voidaan selittää, miksi ihmiset reagoivat eri tavoilla samaan asiaan. Temperamentti muodostuu ensimmäisen kolmen elinvuoden aikana. (Kanninen & Sigfrids 2012: 35, 41.) Lapsi tarvitsee aikuisen apua, jotta hän voisi sopeuttaa temperamenttinsa vastaamaan tilanteen asettamia vaatimuksia (Marjamäki ym. 2015: 80). Esimerkiksi hitaasti reagoiva lapsi voi vaatia enemmän aikaa pukeutumistilanteissa kuin nopeampi ja aktiivisempi lapsi. Temperamentti ei kuitenkaan yksistään vaikuta lapsen käytökseen, sillä lapsi oppii sosiaalisia taitoja vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa. Lasten temperamenttierot on tarpeen huomioida myös varhaiskasvatuksessa, sillä jotkut lapset hyötyvät selkeästä päiväjärjestyksestä, ympäristön rauhallisuudesta sekä pysyvistä hoitajasuhteista. (Kanninen & Sigfrids 2012: 41-42.)

Lasten erilaiset reagoitavat arkisissa vuorovaikutustilanteissa pohjaavat erilaisiin temperamenttipiirteisiin. Kanninen ja Sigfrids (2012) esittelevät Liisa Keltikangas-Järvisen (2006) teoriaa liittyen temperamenttipiirteisiin, joita ovat aktiivisuus, rytmisyys, sensitiivisyys, sopeutuvuus, häirittevyys, sinnikkyys, lähestyminen tai vetäytyminen, intensiivisyys sekä mieliala. Näistä eri piirteistä muodostuu ihmisen temperamenttiprofiili, joka

kertoo, miten ihminen todennäköisesti reagoi erilaisissa tilanteissa. (Kanninen & Sigfrids 2012: 36-40.)

4.2.3 Empatia ja sympatia

Empatialla tarkoitetaan toisen ihmisen tunteiden myötäelämistä sekä ymmärrystä toisen tunteista. Empaattinen ihminen kykenee ymmärtämään toisen ihmisen ajatuksia, tunteita ja toimintaa. (Kalliopuska 1983: 11, 13.) Empatian merkitys korostuu siinä, että ihminen kykenee asettumaan toisen ihmisen asemaan, hänen tunnetilaansa ja jopa samaan keholliseen tilaan. Tämä tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää paremmin toista ihmistä. (Nummenmaa 2010: 132-133.) Lisäksi empatia aiheuttaa ihmisessä pyrkimystä toimia prososiaalisesti eli ihminen yrittää toiminnallaan vaikuttaa toisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Prososiaaliseen käyttäytymiseen kuuluu muun muassa auttavaisuutta, kykyä ottaa vastuuta sekä yhteistyöhalua. Kyvyttömyys empatiaan tai sen vähäisyys voivat juontaa juurensa mielenterveyden häiriöihin tai persoonallisuuden rakenteen häiriöihin. (Kalliopuska 1983: 20, 72, 83.)

Empatian kehittymiseen varhaislapsuudessa vaikuttavat niin kasvuympäristö kuin lapsen omat sisäiset tekijät (Kalliopuska 1983: 70). Empatiataidot kehittyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kun lapsi omaksuu käytösmalleja. Ensimmäisiä lapsen roolimalleja ovat hänen omat vanhempansa. Myöhemmin lapsi oppii empatiataitoja oman toiminnan kautta. Lapsi voi yrittää, harjoitella ja erehtyä, jolloin hän saa muilta suoraa palautetta toimintansa sopivuudesta: lasta joko rangaistaan sopimattomasta käytöksestä tai hän saa vahvistusta hyvästä käytöksestä. (Kauppila 2005: 187.) Lapsen empatiataitojen kehittämiseksi aikuisten on hyvä pohtia, miten he sanoittavat lapselle sitä, miksi jokin teko on väärin. On tärkeää, että teon vääryydestä kerrottaessa puhutaan myös siitä, millaisia vahinkoja teosta koituu muille. Näin lapsi oppii asettumaan toisen asemaan. (Kalliopuska 1983: 100-101.)

Empatian lisäksi myös sympatia edellyttää toisen ihmisen asemaan eläytymistä, ajatusten tulkittamista sekä niihin reagointia. Sympatian ero on siinä, että vuorovaikutuksessa ihmisen tunne muuttuu toiseksi tunteeksi silloin, kun esimerkiksi toinen ihminen itkee. Empatia toista ihmistä kohtaan merkitsee sitä, että empatiaa kokeva ihminen alkaa tuntea samaa tunnetta kuin toinen ihminen, tässä tapauksessa surua. Sympaattinen ihminen muuttaa oman tunteensa joksikin toiseksi, esimerkiksi sääliksi, jolloin ihminen keskittyy surevaan ihmiseen eikä oma surukokemus estä toisen ihmisen auttamista. Ihmisen

on mahdollista käyttää empatiaa ja sympatiaa joustavasti erilaisissa tilanteissa. (Nummenmaa 2010: 133.)

5 Lasten tunnekasvatus

Aikuisen tunteet jäsentävät ja säätelevät lapsen olemista, käyttäytymistä ja oppimista. Kun lapsi voi jakaa tunteita erilaisten ja eri rooleissa olevien aikuisten kanssa, hän oppii säätelemään tunteitaan ja toimintaansa erilaisissa tilanteissa. Tunteiden tunnistaminen ja tunteiden hallinnan oppiminen ovat keskeisessä roolissa lapsen tulevan elämän kannalta, sillä uusien asioiden oppiminen edellyttää toimivaa tunnepohjaa. Leikki ja sadut ovat lapselle luontaisia tapoja harjoitella tunteita ja niiden tunnistamista, kokemista ja tuottamista muille. (Isokorpi 2004: 127.)

Lapset oppivat tunnetaitoja päiväkodissa aikuisten kanssa toteutuvan tunteiden jakamisen kautta. Lapset oppivat samaistumalla, kokemalla ja katsomalla mallia. Lapset seuraavat ja mallintavat aikuisen tunteiden ilmaisua ja käsittelyä. Vaikka tunteiden ymmärrys kehittyy iän myötä, pienikin lapsi erottaa perustunteita, kuten surun ja ilon, aikuisen sanattomista vihjeistä. Aikuisen tehtävä on keskustella lapsen kanssa siitä, mikä tunne on kyseessä ja miten lapsi tai aikuinen kokee tunteen. Lapsi kykenee vähitellen oppimaan tunteiden syitä ja aiheuttajia sekä lopulta tunteiden hallintaa. (Isokorpi 2004: 129.)

Lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että hän voi näyttää, kokea ja vastaanottaa erilaisia tunteita. Jotta lapsi voi uskaltaa kokea tunteita, tulee hänen voida harjoitella tunnistamaan ja nimeämään niitä turvallisessa ympäristössä. Kun lapsen kanssa käsittelee tunteita ja niiden syitä, lapsi kykenee oppimaan myös ihmissuhdetaitoja. Kasvattajan tulee säädellä omilla tunteillaan lapsen tunteita. Aikuisen tulee reagoida lapsen tunteisiin esimerkiksi lohduttamalla ja rauhoittamalla. Keskeistä on, että aikuinen ilmaisee kaikenlaisia tunteita ja antaa lapselle näin mallin tunnetaidoista. Jos kasvattaja antaa lapselle tunnemallin, jossa negatiiviset tunteet ovat ei-toivottuja ja pelottavia, lapsi kokee syyllisyyttä näistä tunteista ja oppii torjumaan ne. Torjutut tunteet vaikuttavat kuitenkin aina tiedostamattomasti ja tulevat lopulta esiin. Kun lapsi oppii tukahduttamaan tunteensa, voi hän myöhemmin tarvita voimakkaita tunneärsykeitä, kuten päihteitä, voidakseen näyttää ja kokea tunteensa. (Isokorpi: 2004: 129-132.)

5.1 Lapsi oppii tunnetaitoja aikuisen avulla

Lapsen kasvun keskeinen tavoite on tunteiden jäsentäminen ja tunnistaminen. Lapsi tarvitsee tukea omien tunteidensa tunnistamiseen kasvattajaltaan. Lapselle opetetaan tunnistamaan erilaisia tunteita, nimeämään niitä ja millaiset ilmaisutavat ovat hyväksytyjä. Aikuinen toimii myös lapselle mallina tunnetaidoissa, sillä hänen kauttaan lapsi oppii, miten tunteita käsitellään ja ilmaistaan, sekä miten niiden kanssa selvitään. Lapsi oppii tunteita tuntemalla ja tarvitsee tunteilleen nimet, sillä lapsi ei tiedä, mitä tarkoittaa, kun on iloinen tai peloissaan, jos niitä ei ole hänelle opetettu. Lapsella on tarve oppia ilmaisemaan omia tunteitaan. Ei ole olemassa oikeita tai väriä tunteita, sillä kaikki tunteet ovat sallittuja ja kaikilla lapsilla on oikeus kokea kaikenlaisia tunteita. Lapsi säilyttää kasvun myötä positiivisen käsityksen itsestään, jos hän on saanut luvan tuntea kaikenlaisia tunteita. Hän myös oppii tulemaan toimeen omien tunteidensa kanssa. Lapsen tunteisiin tulee siis suhtautua yhtä kunnioittavasti kuin aikuisen tunteisiin. (Haapsalo & Kirkkopelto 2018: 1.)

Lapsi tarvitsee turvallista sekä hyvää vuorovaikutusta tunteidensa ilmaisuun. Tunteiden merkitys ja mielekkyys opitaan vuorovaikutuksessa. Kun ilmapiiri on turvallinen, lapsi oppii ilmaisemaan erilaisia tunteita ja muiden kanssa yhdessä hän oppii myös sen, miten tunteiden kanssa toimitaan ilman, että loukkaa muita. Lapsen empatiakyvyn kehittyessä hän oppii ymmärtämään, miltä toisesta tuntuu. Leikillä on vahva merkitys tunteiden säätelyssä, sillä leikin kautta lapsi voi käsitellä erilaisia tunteita. Leikin myötä lapsi huomaa, että muutkin voivat tuntea samoin kuin hän. (Haapsalo & Kirkkopelto 2018: 1.) Lapset haluavat leikkiä myös aikuisen kanssa. Aikuisen kanssa leikkimisellä on usein eri tarkoitus kuin lasten keskinäisellä leikillä. Leikin avulla aikuinen rakentaa vuorovaikutusta itsensä ja lapsen välille. (Kanninen & Sigfrids 2012: 97.)

Ajattelu ja tunteet ohjaavat ihmisen toimintaa ja kasvattajan haasteena on auttaa lasta erityisesti silloin, kun lapsen tunteet ovat hyvin voimakkaita. Oleellista on se, miten kasvattaja toimii tilanteessa, jossa lapsi on voimakkaassa tunnetilassa. Psykologian professori John Gottmanin (1998) mukaan lapset, joiden vanhemmat ovat taitavia tunnetaitojen ohjaamisessa, pystyvät paremmin säätelemään tunteitaan ja he myös rauhoittuvat nopeammin. Mikäli lapsella on hyvät tunnetaidot, hän pystyy nimeämään ja tunnistamaan omia ja toisten tunteita. Tällöin lapsi pystyy myös asettumaan toisen asemaan. He ovat myös kaveripiirissä suositumpia, sairastavat vähemmän ja menestyvät myöhemmin koulussa paremmin. (ks. Kanninen & Sigfrids 2012: 75.)

Hyvässä hoivasuhteessa lapselle muodostuu perusturvallisuuden tunne, jolloin aikuinen pystyy lukemaan lapsen tunnetiloja ja säätelemään niitä. Aikuinen ymmärtää, että lapsella on yksilöllinen tapa kokea asioita ja näin ollen tavoittaa lapsen ydintunteet ja pystyy seuraamaan lapsen mielentilan muutoksia. Lapselle on tärkeää välittyä tunne siitä, että ihmiset ovat emotionaalisesti saatavilla. Aikuinen tukee lasta huomaamaan ja ymmärtämään tunteita. Lapsi voi myös hakea lohtua aikuisesta, jos hänellä on tarvetta siihen. (Kanninen & Sigfrids 2012: 80.)

Toisen ihmisen avulla pahat tunteet voivat muuttua hyviksi. Kun lapsi saa ohjausta tunteiden käsittelyyn, epämääräisestä tunteiden kirjosta alkaa löytyä monenlaisia tunteita, kuten kiukkua, pettymystä ja surua. Näin lapselle tulee tunne siitä, että hän pystyy itse tuomaan itsensä ymmärretyksi muille. Tunnekasvatuksen avulla lapsi oppii tunnistamaan kokemiaan tunteita. Epämääräisen tunnekirjon keskeltä lapsi oppii tunnistamaan yksittäisiä tunteita, sillä tunnekasvatuksessa erilaisille tunnetiloille on annettu nimi. Lapsi osaa tällöin sanoittaa kokemiaan tunteita ja ymmärtää, miltä esimerkiksi ilo tai suru tuntuu. Lapsi tarvitsee erityisesti emotionaalisesti läsnä olevaa vuorovaikutusta aikuisen kanssa. Pieni lapsi aistii ja tulkitsee tunneilmapiiriä ja tunneilmaisuja huomattavasti herkemmin ja kokonaisvaltaisemmin kuin puhuttuja ohjeita tai selityksiä, sillä kieli kehittyy vasta toisella ikävuodella kommunikaation välineeksi. Sen jälkeenkin lapset havainnoivat herkästi aikuisten ilme- ja elekieltä, jonka varaan he perustavat oman rauhoittumisensa ja luottamuksensa. (Kanninen & Sigfrids 2012: 80, 91-92.)

Aikuisen tehtävänä on hallita omat tunteensa, sillä lapsi tarvitsee kokemuksen siitä, että aikuinen pystyy hallitsemaan omia tunnereaktioitaan. Aikuisen oman ärtyneisyyden tai kiukun osoittaminen lapselle voi haitata lapsen omaa tunnesäätelyä. Toistuessaan se voi olla jopa vahingollista lapselle. Lapsi ei saa koskaan toimia aikuisen rauhoittelijana, sillä se ei ole lapsen tehtävä. Jos aikuinen on ollut kiukkuinen lapselle, hänen tulee kertoa lapselle, ettei olisi saanut olla kiukkuinen. Mitä enemmän aikuisen kiukustumista tapahtuu, sitä enemmän ne vaikuttavat lapsen ja aikuisen välisen suhteen luottamukseen. On tärkeää sanoittaa lapselle tekojen seurauksia sen sijaan, että esimerkiksi loukkaantuu itse lapsen toiminnasta. Lapselle voi esimerkiksi kertoa, että lyömisestä tulee paha mieli. Oma tunnereaktio on parempi hillitä kuin purkaa huutamalla lapselle. (Kanninen & Sigfrids 2012: 93.)

Aikuisella, joka on emotionaalisesti saatavilla, on aito kyky havaita ja huomioida lapsen aloitteet sosiaalisessa kanssakäymisessä lapsen iälle tyypillisillä tavoilla. Aikuisen ei

myöskään pidä puhua päälle tai keskeyttää leikkiä, vaan kunnioittaa lapsen yrityksiä ratkoa tilanteita. Aikuinen voi tarjota vaihtoehtoja ja kysyä lapsen kokemuksia, mutta ei rajata turhaan fyysisesti. (Kanninen & Sigfrids 2012: 95.)

Aikuisen perustehtävä on ohjata lapsen toimintaa. Toimivaan vuorovaikutukseen kuuluu myös lapsen tunnetilojen säätely ja lapsen opettaminen sekä kasvattaminen. Olennaista on tarjota lapselle onnistumisen kokemuksia ja tukea lapsen itsemääräämistaitoa. Kasvatukseen kuuluu myös kieltäminen ja rajaaminen. Kielloille löytyy perustelu ja ne ovat systemaattisia, eikä niitä käytetä vallan välineenä. Lasta kannustetaan itse etsimään oikeita vaihtoehtoja ja kysymään sekä pohtimaan oikeita ja huonoja ratkaisuja. (Kanninen & Sigfrids 2012: 96.)

5.2 Lämmin vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa

Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa keskiössä on aikuisten ja lasten välinen lämmin vuorovaikutus, lapsen yksilöllisyyden arvostaminen, herkkyyys lapsen reaktioille ja myönteisen tuen antaminen (Linnove & Kivijärvi 2011: 157). Vuorovaikutuksen laadun kannalta tärkeää on kunnioitus, kuuntelu sekä avoin ja rehellinen kohtaaminen (Kalliala 2008: 11,20). Koska lapsi kehittyy vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa, tulisi aikuisten olla tietoisia toimintansa ja taustalla vaikuttavien tunteiden merkityksestä lapseen. Vuorovaikutuksessa olevien ihmisten tunteet sekä tiedostamattomat ja tietoiset käsitykset vaikuttavat aina myös heidän toimintaansa. Aikuisten ymmärrys lasten käyttäytymisestä vaikuttaa täten myös heidän havaintoihinsa, tulkintoihinsa ja lopulta myös toimintaansa lasten kanssa. (Linnove & Kivijärvi 2011: 158.)

Lämpimällä vuorovaikutuksella tarkoitetaan vuorovaikutusta, jossa kasvattaja on syvästi sitoutunut vuorovaikutukseen lapsiryhmän tai lapsen kanssa. Lapset kohdataan kiireettömästi ja heidän kokemustensa ääreen pysähdytään. Lasta kuunnellaan arvostavasti ja pyritään tavoittamaan lapsen tulkinta tilanteesta. Lapsen tarpeita pyritään tunnistamaan ja lapselle annetaan tilaa olla oma itsensä. Varhaiskasvattajan sensitiivisyys säilyy myös voimakkaiden tunteiden ilmetessä lapsella. Sensitiivisyydellä tarkoitetaan esimerkiksi myönteistä äänensävyä, ilmeitä ja eleitä. Kasvattaja myös arvioi jatkuvasti omaa toimintaansa ja sen toimivuutta kasvatustilanteissa. (Ahonen 2015: 109.)

Aikuinen voi muuttaa toimintaansa uudelleenmäärittelyn ja uusien tulkintamallien avulla. Jos kasvattaja ymmärtää esimerkiksi lapsen haastavan käyttäytymisen vain lapseen liittyväksi ongelmaksi, vain lapseen kohdistuu toimenpiteitä. Ymmärtämällä käyttäytyminen

aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksen väliseksi ongelmaksi kohdistetaan huomio vuorovaikutussuhteeseen. Omat tunteet tulee tiedostaa ja tunnistaa, jotta voi ymmärtää omaa toimintaansa ja lapsen toimintaa uudella tavalla. Ammattilaisille kielteiset tunteet saattavat aiheuttaa hämmennystä, mutta ne tulisi sallia myös heille. Kasvattajien tulee kuitenkin huolehtia siitä, etteivät he toimi tunteidensa perusteella, vaan löytävät kielteisen toimintatavan tilalle myönteisen. Aikuisen omaksumat myönteiset vuorovaikutuskeinot toimivat edellytyksenä vuorovaikutuksen muutokselle. (Linnove & Kivijärvi 2011: 158-159.)

Ahosen (2015) toteuttaman tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajan tekemät vuorovaikutukselliset ratkaisut vaikuttavat selvästi haastavan kasvatustilanteen etenemiseen sekä ovat voimakkaasti yhteydessä lapsen emotionaaliseen hyvinvointiin. Kun varhaiskasvattaja on lämpimässä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, rohkaisee hän myös samalla lasta vastavuoroiseen vuorovaikutukseen. Tällaisessa tilanteessa vallitsee yhteinen ymmärrys tilanteesta ja lapsen tunteet ja tarpeet huomioidaan. Kun varhaiskasvattaja ilmaisee äänellään ja olemuksellaan empatiaa, alkaa lapsen voimakas tunnereaktio laantua. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja toimintaan sitoutuminen liittyvät varhaiskasvattajan sensitiivisyyteen ja tilannetajuun. Lasten emotionaalinen pahoinvointi taas on yhteydessä erityisesti etäiseen vuorovaikutustapaan. (Ahonen 2015: 184-186.)

Myös Köngäksen tutkimuksen perusteella aikuisten negatiivisilla tai positiivisilla reaktioilla on suora yhteys lasten tunneilmaisuun päiväkodissa. Varhaiskasvattajien tunteiden kasaantumisen ja tunteettomien käytösvalintojen välillä on yhteys, joka esittyy lapsille epäloogisena ja hämmentävänä. Lapset osaavat päiväkotien säännöt ja normit hyvin ja he myös muistuttavat vertaisiaan säännöistä vapaan leikin aikana. Näin voidaankin siis päätellä, että jos tunnekasvatuksen sisällyttäisi sääntöihin, ne myös juurtuisivat lasten kulttuuriin ja normeihin. Tunneälyn tukeminen voisikin olla vallitseva toimintamalli päiväkodeissa. (Köngäs 2018: 151, 201-202.)

Lapset kokevat tunneälyn käytön haasteellisiksi erityisesti tilanteissa, joissa vertaisen nonverbaalin viestinnän avulla ilmaistu tunne oli vaikea ymmärtää (Köngäs 2018: 5). Tämä johtune siitä, että kuten Ahosen (2015) tutkimuksessa mainitaan Strandellin (1995) ja Gerstenin (2011) teoriaan pohjaten, lasten vuorovaikutuksessa keskeisessä asemassa on puheen sijaan nonverbaalit viestit. Ahonen painottaakin tutkimuksessaan sitä, että varhaiskasvattajan nonverbaaleilla viesteillä on suuri vaikutus lapsen ja varhaiskasvattajan välisessä viestinnässä. (Ahonen 2015: 187.)

5.3 Lapsiryhmän ohjaaminen

Ohjatessa lasten toimintaa odotusten ja tavoitteiden mukaisesti, on aikuisen antama tuki ja opastus keskeistä. Lämpimän vuorovaikutussuhteen avulla lapsi voi kokea itsensä arvokkaaksi ja se myös kannustaa lasta toimimaan odotetusti. Kannustuksen ja myönteisen palautteen antaminen ovat keskeisimmät keinot, joilla voidaan tukea lapsen toivottua käytöstä. (Eklund & Heinonen 2011: 222.) Lapsiryhmän ohjaamisessa tarvitaan myös esimerkin näyttämistä ja suunnitelmallisuutta (Helenius & Lummelahti 2018: 160).

Toimintatuokioita suunniteltaessa tulee huomioida valmistelun ja ennakkoinnin merkitys. Tällöin tilanteenmukainen joustaminen mahdollistuu ja toiminnan ohjaus helpottuu. Kun tilat ja välineet on suunniteltu etukäteen, odotustilanteita syntyy vähemmän. Odotustilanteissa voi helposti esiintyä epätoivottua käytöstä ja sen myötä kielteistä palautetta, jonka vuoksi odotustilanteita tulisi välttää. Lasten itsesäätelyn tukena toimii ennakkoinnin lisäksi myös samankaltaisten tilanteiden muistelu. (Eklund & Heinonen 2011: 222.) Toimintaympäristö tulee suunnitella vastaamaan lasten kehitysvaiheiden tarpeita. Kun ryhmässä on eri-ikäisiä lapsia, tulee ympäristön suunnittelussa huomioida kaikki kehitysvaiheet sekä niihin vastaavat leikit ja toiminta. (Helenius & Lummelahti 2018: 156.) Toiminnan suunnittelussa tulee huomioida myös lasten yksilölliset tarpeet ja tavoitteet, kasvattajien tehtävät ja kasvattajien tietoisuus yhteisistä tavoitteista (Eklund & Heinonen 2011: 222).

Ohjaustuokioissa keskeistä on sekä säännöllisyys että monipuolisuus. Toistuva ohjelmarunko luo turvallisuudentunnetta, kun lapsi voi ennakoida tapahtumia. Samanlaisten tilanteiden myötä lapsi myös harjoittelee asioita yhä uudelleen ja saa näin onnistumisen kokemuksia. Vaikka ohjelmarunko toistuisikin samankaltaisena joka päivä, tulee huolehtia myös toiminnan monipuolisuudesta. Monipuolisella ohjelmalla tuetaan lapsen luontaista kiinnostusta uusiin asioihin ja harjoitellaan myös sellaisia taitoja, jotka asettavat haasteita lapsen käyttäytymiselle. Ohjatulla toiminnalla tulee olla tavoitteet, joihin toiminnalla pyritään. (Eklund & Heinonen 2011: 220.) Varhaiskasvatus onkin tavoitteellinen ja suunnitelmallinen kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuus, jonka keskiössä on pedagogiikka (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 7-8). Aikuisten tulee tukea lasten kehitystä tavoitteiden mukaan. Toiminnan tavoite ja aikuisen tehtävä siinä tulisi tehdä näkyväksi. Lapset tulisi myös osallistaa toiminnan sisällön suunnitteluun ikätason mukaisesti, sillä osallisuuden kautta lapset oppivat valintojen seurauksista sekä säätelmään ympäristöään. (Eklund & Heinonen 2011: 221.)

6 Kommunikaation edistäminen

Viestien ilmaiseminen ja vastaanottaminen ovat jokaiselle ihmiselle tärkeää. Yleisin muoto viestin ilmaisemiseen ja vastaanottamiseen on puhekieli. Ei-sanallista viestintää käytetään puheen rinnalla. Ei-sanallista viestintää ovat ilmeet, eleet, toiminta ja osoittaminen. (Kuvat kommunikoinnissa 2014: 2-3.) Monikulttuurisessa ohjauksessa on tärkeää huomioida erilaisia kulttuuritaustoja ja käyttää puheen lisäksi muita viestinnän keinoja, jotka tukevat asiakkaan osallistumista toimintaan.

6.1 Monikulttuurisuuden huomioiminen ohjaustyössä

Kulttuurin käsite on moninainen. Kulttuuri on muun muassa tapa ajatella ja tuntea sekä reagoida ja toimia eri tilanteissa. Kulttuuri on myös perinteisiä mielipiteitä ja ajatuksia sekä niihin liittyviä arvoja. Vaikka kulttuuri siirtyykin sukupolvelta toiselle, se myös uudistuu uusien sukupolvien myötä. Myös kieli on kulttuuria, sillä kielen käsitteiden avulla kuvailemme itseämme ja ympäristöä. Kulttuuri, jonka keskellä elämme, määrittelee meille, mikä on oikein tai väärin. Opimme, mikä on sopivaa tai sopimatonta käyttäytymistä. Kulttuurin tulosta ovat myös ihmisten tunneilmaisut. Kulttuuri ei sano pelkästään sitä, miten tunteita saa ilmaista, vaan myös sen, mitkä tunteet pitää kätkeä. Kulttuuri voi sanella myös sen, mitä tunteita saa tuntea ja mitä ei. Kaikissa kulttuureissa ihmisillä on valmiudet samanlaisiin tunteisiin, mutta kulttuuri määrää, miten tunteita saa ilmaista. Vanhemmat toimivat lapsilleen malleina ja näyttävät omalla käyttäytymisellään ja kasvatuksellaan, miten oman yhteisön sääntöjä ja normeja noudatetaan. Lapselle uuden kulttuurin sisäistäminen on helpompaa kuin aikuiselle. (Pollari & Koppinen 2011: 17-19.)

Haasteena monikulttuurisessa ohjauksessa on kulttuurin merkityksen ja vaikutuksen tiedostaminen omassa elämässä. Kulttuurin tiedostamattomat vaikutukset voivat muodostua esteiksi ihmisten ja eri kulttuurien kohdatessa. Siksi onkin hyödyllistä katsoa kulttuuria ja monikulttuurisuutta erilaisista näkökulmista. Monikulttuurisessa ohjauksessa saatetaan kohdata enemmän haasteita, jos kulttuurien erot ovat suuret ohjaajan ja ohjattavan välillä. Esimerkiksi negatiivisten tunteiden ilmaisu ei välttämättä ole sallittua joissakin kulttuureissa. Ohjaajan on tärkeää kehittää omaa kulttuuritietämystään, jotta voi toimia joustavasti eri kulttuureista tulevien ihmisten kanssa. (Puukari & Korhonen 2013: 12, 24.)

Monikulttuurisessa ohjauksessa voi tulla vastaan erilaisia haasteita. Ohjaaja saattaa korostaa liikaa kulttuurista erilaisuutta, jonka vuoksi ohjattavia kohdellaan ylisuojelevasti. Ohjauksissa saatetaan myös olettaa, että kaikki eri kulttuurin jäsenet ovat yhtä mieltä

siitä, mikä on normaalia käyttäytymistä. Ohjaaja saattaa myös kohdistaa ohjauksen liian yksilökeskeisesti, jolloin esimerkiksi ohjattavan perhe tärkeänä tukena unohtuu. Ohjauksissa voi myös korostua liikaa tunteiden sanallinen ilmaisu, sillä kaikissa kulttuureissa ei ole totuttu sanallisesti kuvaamaan omia tunteita tai ajatuksia. (Puukari & Korhonen 2013: 25-26.)

6.2 Kuvat kommunikoinnin tukena

Myös kuvien avulla voidaan viestiä. Puheen rinnalla kannattaa käyttää muitakin kommunikoinnin keinoja, jos puheen tuottaminen tai ymmärtäminen on vaikeaa. Muita keinoja ovat muun muassa esineiden, viittomien ja kuvien käyttäminen. Kuvia voidaan käyttää samalla tavalla kuin sanojakin. Kuvien avulla voi esimerkiksi ilmaista päivittäisiä tarpeita, hakea huomiota, keskustella ja pyytää asioita. Kuvilla voi myös ilmaista tunteita. (Kuvat kommunikoinnissa 2014: 2-3.) Kuvien avulla voidaan myös havainnollistaa sisältöä, jonka ymmärtäminen kirjoitetussa tai puhutussa muodossa on haasteellista. Kuvien avulla mahdollistetaan viestin välittäminen ja vastaanottaminen tilanteissa, jossa ei ole yhteistä kieltä käytössä. (Kuvat kommunikoinnissa 2019.)

6.3 AAC-keinot

AAC-keinot eli puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot sopivat hyvin suomen kielen tukemiseen. AAC-keinot tukevat sekä puheen ymmärrystä että puheen tuottamista. AAC-keinoja voidaan käyttää myös erilaisten asioiden jäsentämisessä, kuten ajan, paikan, toimintojen ja esineiden käyttötarkoitukseen. Kuvat auttavat lasta jäsentämään omaa toimintaansa, suunnittelemaan toimintaa etukäteen ja seuraamaan sen toteutumista. Jos esimerkiksi lauluja, loruja, pelejä ja leikkejä kuvitetaan tai viitotaan, lapsen on tällöin helpompi seurata ja pysyä niissä mukana. Maahanmuuttajataustaisen lapsen osallisuutta tukee kuvilla tuettu leikki. Myös laulut ja lorut jäävät mieleen paremmin, kun käytetään niiden yhteydessä kuvia ja viittomia. (Halme & Vataja 2011: 31.)

Tavallisesti AAC-keinot ovat olleet käytössä lasten kanssa, joilla on kielen kehityksessä erityisvaikeuksia tai viivettä. Maahanmuuttajataustaisten lasten suomen kielen ymmärtäminen tai tuottaminen voi olla aluksi työlästä. Siksi kommunikoinnin tukena kannattaa käyttää kommunikoinnin keinoja, jotka perustuvat näköön ja tuntoon puheen lisäksi. Puhetta tukevat AAC-keinot tukevat maahanmuuttajataustaisten lasten kielellisen vuorovaikutuksen kehitystä ja antavat lapsille mahdollisuuden tehdä myös aloitteita pelkän kysymyksiin vastaamisen sijaan. (Halme & Vataja 2011: 31.)

6.4 Selkokieli

Selkokieli on suomea, jossa yleiskielen sijaan käytetään helpompaa suomen kieltä. Siinä suomen kieltä on mukautettu niin, että se on yleiskieltä helpommin luettavaa ja ymmärrettävää. Selkokieltä käytetään sekä puheessa että teksteissä ja sitä voi käyttää esimerkiksi arkisessa keskustelussa, haastatteluissa, opetuksessa tai asiakaspalvelussa. Selkokieli on suunnattu ihmisille, jotka eivät lue tai ymmärrä sujuvasti yleiskieltä. (Selkokieli 2018.)

Selkokielessä on tärkeää, että käytetään lyhyitä lauseita ja virkkeitä pitkien sijaan. Yhteen virkkeeseen ei laiteta liikaa tietoa, vaan kerrotaan vain yksi tärkeä asia yhdessä lauseessa. Myös tarpeettomien kieltomuotojen käyttöä kannattaa välttää, sillä on huomattu, että kieltomuotojen kääntäminen myöntömuotoisiksi parantaa tekstiä. Selkokielessä kannattaa sijoittaa tärkein asia päälauseeseen, jossa tuttu asia kerrotaan ensin ja uusi asia lauseen lopussa. Suoraa sanajärjestystä kannattaa myös suosia, jos se on mahdollista. Lauseen pituuden lisäksi sen ymmärrettävyyteen vaikuttaa lauseen rakenne. Hyvä perusohje on, että lause mietitään ensin, miten se sanottaisiin puhekielessä, jonka jälkeen se muutetaan kirjakieliseksi. (Virtanen 2012: 96-99.) Lauseissa kannattaa välttää myös passiivin käyttöä ja suosia sen sijaan ilmaisua, jossa tekijä tulee tutuksi (Kartio 2009: 21).

Sanavalinnoissa kannattaa suosia jokapäiväisiä, tuttuja puhekielen sanoja. Jos käyttää esimerkiksi vaikeita lainasanoja tai abstrakteja ilmaisuja, ne kannattaa selittää. Jos keskustelukumppani ei ole ymmärtänyt jotakin sanaa, sen voi toistaa, sillä usein selkokielen käyttäjä tarvitsee vain vähän enemmän aikaa sanan merkityksen ymmärtämiseen. Jos selkokielen käyttäjä ei ymmärrä sanaa, sen voi selittää toisella tavalla. Tähän voi käyttää apuna esimerkiksi piirtämistä. (Kartio 2009: 16-20.)

Kun selkokieltä käytetään vuorovaikutustilanteissa, osaavampi viestijä muokkaa puhettaan ymmärrettävämmäksi. Hän muokkaa puhettaan rakenteeltaan, sanastoltaan sekä sisällöltään niin, että puhekumppani ymmärtää häntä. Osaavamman viestijän on tärkeää myös tukea toisen osallisuutta esimerkiksi käyttämällä ilmeitä ja eleitä. Vuorovaikutuksessa voidaan käyttää myös muita puhetta tukevia kommunikoinnin keinoja, kuten piirtämistä, viittomista tai kuvia. (Kartio 2009: 8.)

7 Tunnekasvatuksen menetelmiä

Tunnekasvatustuokioissa käytettiin erilaisia menetelmiä, joiden avulla harjoiteltiin tunteiden tunnistamista ja nimeämistä. Keskeisinä menetelminä tunnekasvatuksessa voidaan käyttää muun muassa satuja, draamapedagogiikkaa, musiikkia ja taidetta. Ohjauksissa käytimme eri menetelmiä ja havainnoimme sitä, millaiset menetelmät toimivat monikulttuurisessa tunnekasvatuksessa avoimessa varhaiskasvatuksessa.

Monissa tuokioissa käytettiin musiikkia, sillä Kielinupun laulu *”Miltä tuntuu nallesta?”* toistui yhteensä kolmena ohjauksertana. Käytimme samaa laulua, sillä toiston merkitys on oppimisen kannalta oleellista ja tuttuus tuo mielekkyyttä lauluun osallistumiseen. Musiikkia käytettiin myös osana Jähmettyneet tunteet -leikkiä, jossa oli mukana draamapedagogiikkaa. Draama toistui myös nukketeatteriesityksessä sekä satuhetkessä. Tunnemaalauksessa käytettiin taiteen menetelmää, jolloin lapset maalasivat erilaisia tunteita sormiväreillä. Sadut menetelmänä toistuivat myös monessa tunnekasvatustuokioissa. Sadun avulla lapsille esiteltiin Nallekarhu-pehmoletu ensimmäisellä ohjaukserralla ja myöhemmin satua käytettiin osana nukketeatteriesitystä sekä satutuokiota.

7.1 Sadut

Isokorven mukaan leikin lisäksi satu on oivallinen mahdollisuus tutustua tunteiden maailmaan. Tarinoiden kuulemisen kautta lapsi voi opetella tunnistamaan, tuottamaan sekä kokemaan tunteita. (Isokorpi 2004: 127.) Satujen lukemisesta on monenlaista hyötyä, sillä ne heijastavat tunteita, joihin lapsi samastuu, mutta joita lapsi ei vielä itse osaa käsitellä. Esimerkiksi pelot kuuluvat luonnollisena osana lapsen elämään, mutta lapsella ei ole työkaluja hallita niitä. Pelot voivat olla synnynnäisiä, tiettyihin ikäkausiin kuuluvia kehityksellisiä pelkoja tai traumaattisen kokemuksen myötä kehittyneitä pelkotiiloja. Sadut ovatkin oivallinen menetelmä lasten kehityksellisten pelkojen käsittelyssä. Pelottavia käännteitä kuunnellessaan lapset läpikäyvät omia pelon tuntemuksiaan. (Hämmäinen & Mäki 2009: 53-54, 66-68.)

Satuja kuuntelemalla opitaan nimeämään ja tunnistamaan tunteita. Lapsen kotona ei välttämättä koskaan osoiteta surua itkemällä, eikä lapsi tiedä, saako hän itkeä ja onko se hyväksyttävää. Lapset, joilla on kielellisiä häiriötä tai he tulevat erilaisista kieli- ja kulttuuritaustoista, oppivat kieltä satujen kuuntelemisen kautta. Sanavaraston kartuttamisen lisäksi he kehittävät syy-seuraussuhdeajattelua ja keskittymiskykyä. (Hämmäinen &

Mäki 2009: 55, 62.) Aikuinen voi valita satuhetkille aiheita, jotka käsittelevät lähemmin sosiaalisia suhteita, kuten kiusaamista. Kiusaamisteeman voi nostaa esille lapsiryhmän ryhmäytymisvaiheessa, mutta silloinkin, kun kiusaamisen merkkejä on jo havaittavissa lasten kesken (Hämmäinen & Mäki 2009: 65).

7.2 Draamapedagogiikka ja nukketeatteri

Draamapedagogiikka on toimiva menetelmä haastavien tunteiden käsittelyyn. Näytelmällä tunnetiloja lapsi voi ulkoistaa haastavia tunteita. Ulkoistamalla tunne siis näytellään, jolloin voidaan käsitellä tunnetta rauhassa ja helpommin. Kun tunne on nimetty, pohditaan myös tunteeseen johtaneita syitä. Lapsen on tärkeää ymmärtää taustalla vaikuttavat syy-seuraussuhteet ja siksi lapsen kanssa tuleekin pohtia sitä, miten tunne voi synnyttää tekoja. (Ahonen 2017: 223.)

Nuken kautta lapsi voi eläytyä esitettyyn tilanteeseen ja käsitellä erilaisia tunteita ilosta suruun (Hiltunen 1998:13). Käsinuken avulla lapselle voidaan opettaa erilaisia sosiaalisia taitoja, kuten toisten huomioon ottamista ja oman henkilökohtaisen tilan vaatimista (Torén 2000: 25). Nukketeatterin voima piilee siinä, että se puhuttelee lapsia eri tavalla kuin esimerkiksi tavallinen keskustelutuokio aikuisen kanssa. Juuri käsinuken erilainen ulkomuoto, kuten pehmeät kasvot, ilmaisevat tunteita helposti ja ne parhaimmillaan houkuttelevat hiljaisenkin lapsen jakamaan kokemuksiaan. Nukke voi johdattaa keskustelua sellaiseen aiheeseen, jonka lapsi nostaa esille, ja sen kautta lapsi voi uskaltautua kertomaan tunteistaan ja ajatuksistaan. Nukelle voi myös jakaa asioita, joita ei välttämättä kenellekään muulle kertoisi. Vuoropuhelun lisäksi tarkoituksena on saada lapset tuntemaan, että he kelpaavat juuri sellaisina kuin he ovat. (Torén 2000: 49-50.)

7.3 Musiikki

Musiikkia voidaan käyttää välineenä tunteiden käsittelyssä. Lapsi kanavoi omia tunteitaan musiikillisen ilmaisun avulla (Ruokonen 2016: 135). Esimerkiksi aggressiivisia tunteita kokiessaan lapsi voi purkaa tunteita musiikin kautta. Aikuinen voi ohjata raivostuneen lapsen soittamaan esimerkiksi keittiöstä löytyvillä kattilan kansilla, mikä tarjoaa lapselle turvallisen ja hyväksytyyn tavan ilmaista omia tuntemuksiaan (Lindeberg-Piironen & Ruokonen 2017: 107). Ilmaisukeinon lisäksi musiikkia voidaan hyödyntää varhaiskasvatustikäisten lasten parissa myös toiminnan ylläpitämisessä. Joskus voi tulla vastaan tilanteita, joissa lapsi kokee turhautumista eikä halua esimerkiksi pukea päälleen ennen ulkoilua. Oikein ajoitettu laululeikki voi houkuttaa lapsen tekemään aikuisen kanssa yhteistyötä ja

näin kasvattaja ylläpitää positiivista ilmapiiriä haastavissakin tilanteissa. (Lindeberg-Piironen & Ruokonen 2017: 104.)

7.4 Taide

Taidekasvatuksella voidaan edistää lapsen kehontuntemusta, tunne-elämän taitoja ja kielen kehitystä. Taiteen avulla lapset kykenevät luonnollisesti viestimään ja kokemaan yhteisöllisyyttä. Kuvataidekasvatuksessa korostuu tasavertaisuus ja yhdenvertaisuus lasten välillä, sillä kaikki voivat osallistua toimintaan riippumatta siitä, millä tasolla kielellinen osaaminen on (Kalliala & Ruokonen 2009: 68-70). Taiteellinen ilmaisu tukee lasten sosiaalisia taitoja, myönteistä minäkuvausta, oppimisedellytyksiä ja kykyä jäsentää ympäröivää maailmaa. Lasten eettinen ajattelu kehittyy, kun lapset luovat mielikuvia ja kuvittelevat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 42.)

Tavoitteena taiteen tuottamiselle voi olla henkilökohtaisen kasvun tukeminen, kommunikaatiokyvyn vahvistaminen, tilan antaminen ilmaisulle tai taiteilijaidentiteetin rakentaminen. Monikulttuurisessa taiteessa vahvistuu kulttuurien erityispiirteet ja omaleimaisuus. Taiteellinen tuottaminen ja taiteen arvostaminen edistävät myötäelämisen kykyä, erilaisuuden hyväksymistä ja suvaitsevaisuutta. Taiteen tuottamaan hyötyyn ei keskitytä, vaan nautitaan toiminnasta tai tuotteesta itsessään. Taideteos voi myös toimia puheenvuorona tai kokemusten ilmaisemisen välineenä vuorovaikutustilanteessa. Se voi toimia keinona kertoa oma tarina siten, että muut voivat sen ymmärtää. Tasavertaisessa kohtaamisessa myös ohjaaja ymmärtää, että suorituksista ja valmiista vastauksista tulee luopua. (Manninen 2015: 9-10.)

8 Tunnekasvatustuokiot

Tunnekasvatustuokiot järjestettiin Helsingin kaupungin leikkipuisto Nuolesa yhteensä kuusi kertaa maaliskuussa 2020 maanantaisin, tiistaisin ja keskiviikkoisin. Tunnekasvatustuokiot järjestettiin leikkipuiston sisätiloissa ja pihapiirissä. Tuokioihin olivat tervetulleita leikkitoiminnankerhon lisäksi myös muut leikkipuiston asiakkaat, sillä ohjaukset olivat kaikille avoimia eikä niihin tarvinnut ilmoittautua etukäteen. Ennen tuokioita laadimme leikkipuiston Facebook -sivuille esittelytekstin tulevien päivien ohjelmasta.

Ohjaustuokioissamme käytettiin osittain samoja teemoja, joita leikkipuisto oli käyttänyt aiemmin ohjauksissaan. Maanantaisin leikkipuistossa laulettiin, joten päätimme toisena

maanantaina tutustuttaa lapset Kielinuppu-lauluun. Tiistai oli leikkipuistossa ollut liikuntapäivä, joten toteutimme silloin liikunnalliset tuokiot. Keskiviikkoisin kerholaiset olivat käyneet tavallisesti metsässä, joten järjestimme silloin nukketeatterin ja satutuokion, sillä ne sopivat parhaiten keskiviikon teemaan myös leikkipuiston työntekijöiden mielestä. Valitsimme tunnekasvatustuokioillemme myös yhtenäisen teeman, mikä huomioitiin jokaisella ohjauksella. Teemaksi valikoitui nalle ja jokaisella tuokiolla ohjaajilla olikin mukana nallepehmolelu, jota lapset saivat tervehtiä aina tuokioiden alussa ja lopussa.

Aineistonkeruumenetelmämme oli havainnointi, joka kohdistui ohjaavien opiskelijoiden toimintaan tuokioiden aikana. Jokaisella ohjaustuokiolla oli kaksi ohjaavaa opiskelijaa, joiden toimintaa arvioi yksi opiskelija. Havainnoinnin pohjana käytimme laatimaamme havainnointilomaketta (LIITE1). Tuokioiden aikana havainnoitiin seuraavia asioita ja miten nämä asiat heijastuvat lapsiryhmään: aikuisen nonverbaalinen kommunikaatio, selkokieli, kuvien käyttö, aikuisen esimerkki ja lämmin vuorovaikutus. Lämpimän vuorovaikutuksen käsitteen perustimme Liisa Ahosen (2015) teoriaan, jonka mukaan lämpimään vuorovaikutukseen kuuluu sensitiivisyys, kiireettömyys, arvostus, lasten kokemusten ja ajatusten tavoittaminen, sitoutuminen, erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen sekä reflektiivisyys. Lisäksi arvioimme käyttämiemme menetelmien toimivuutta avoimessa varhaiskasvatuksessa.

Käytimme tunnekasvatustuokioissa neljää erilaista tunnekorttia, jotka olivat ilo, suru, viha ja pelko. Tulostimme tunnekuvat Papunetin Kuvapankista. Käytimme näitä neljää tunnekuvaa lähes jokaisella ohjauksella, joten kuvat tulivat lapsille tutuiksi tuokioidemme aikana.

Kuva 1. Tunnekasvatustuokioissa käytetyt tunnekortit. (Palao n.d.)

Tervetuloa kaikille avoimiin tunnekasvatustuokioihin! Tuokiot järjestää Metropolia ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat osana opinnäytetyötään.

Tuokiot pidetään seuraavina päivinä:

Ma 2.3 Lauletaan klo: 10.30
 Ti 3.3 Leikitään klo: 10.00
 Ke 4.3 Nukketeatteria klo: 10.00
 Ma 9.3 Maalausta (sisällä) klo: 10.30
 Ti 10.3 Leikitään klo: 10.00
 Ke 11.3 Satutuokio klo: 10.00

Kaikki ovat lämpimästi tervetulleita!

Terveisin Iiris, Eeva ja Iiris

Kuva 2. Facebook-ilmoitus tunnekasvatustuokioissa leikki puisto Nuolesa.

8.1 Tunnekasvatustuokio 1: Esittäytyminen ja laulutuokio

Ensimmäisellä tunnekasvatustuokiolla harjoiteltiin tukiviittomia ja tunteiden nimeämistä laulun avulla. Aloitimme tuokion esittelemällä itsemme ja nalle pehmolelun lapsille. Kerroimme lapsille lyhyen tarinan nallesta. Nalle oli tarinassamme ujo, eikä aina uskaltanut

sanoa ääneen, miltä hänestä tuntui. Halusimme osallistaa lapsia heti ensimmäisestä ohjaukerrasta lähtien ja lapset saivat keksiä nallelle nimen. Lapset antoivat nallelle nimeksi Nallekarhu. Nallekarhu kiersi jokaisen lapsen kohdalla ja lapset saivat vuorotellen esittäytyä Nallekarhulle.

Kuva 3. Tunnekasvatustuokioissa käytetty Nallekarhu pehmolelu.

Esittäytymisen jälkeen lauloimme yhdessä lasten kanssa Kielinuppu-laulun “*Miltä tuntuu nallesta?*” (Kielinuppu - Miltä tuntuu nallesta? 2019). Kielinuppu laulut tukevat kaikkien varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten suomen kielen oppimista ja kielen kehittymistä. Erityisesti maahanmuuttajataustaiset ja monikieliset lapset hyötyvät lauluista. Kielinuppu-menetelmän on kehittänyt varhaiskasvatuksen maisteriksi opiskelevat Katri Borm ja Sarah Goncalves. (Mikä on kielinuppu? n.d.)

Kielinuppu laulussa käytetään myös viittomia, jotka viitoimme laulun aikana. Laulussa käsitellään seitsemän erilaista tunnetta, jotka ovat iloinen, surullinen, utelias, vihainen, pelokas, tyytyväinen ja väsynyt. Laulun lomassa opeteltiin samalla erilaisia tunnesanoja ja lopuksi kertosimme laulussa nallen tuntemat tunteet läpi yhdessä lasten kanssa. Käytimme myös tässä vaiheessa viittomia. Tunnekasvatustuokion lopuksi Nallekarhu kiersi jokaisen lapsen luona hyvästelemässä heidät.

Taulukko 1. Ensimmäisessä tunnekasvatustuokiossa tarvittavat materiaalit ja aikuisen rooli.

Tarvittavat materiaalit tuokioon:	Aikuisen keskeinen rooli tuokiossa:
<ul style="list-style-type: none"> • Nalle pehmolelu • Kielinupun <i>Miltä tuntuu nallesta?</i> - laulu • Tietokone tai kännykkä, josta voi soittaa musiikkia • Halutessaan kaiutin 	<ul style="list-style-type: none"> • Aikuisen on tärkeää olla lapsen tasolla laulun aikana • Käydään yhdessä lasten kanssa läpi laulun tunteet ja viittomat ennen laulun alkua • Laulun tunnetiloihin kannattaa eläytyä ja kiinnittää erityistä huomiota omiin ilmeisiin ja eleisiin • Tukiviittomien hallitseminen

Taulukko 2. Kielinuppu Miltä tuntuu nallesta? (Kielinuppu - Miltä tuntuu nallesta? 2019.)

<i>Kielinuppu: Miltä tuntuu nallesta?</i>
<p><i>Miltä tuntuu minusta? Miltä tuntuu sinusta?</i></p> <p><i>Miltä tuntuu nallesta? Miltä tuntuu nyt?</i></p> <p><i>Iloinen, iloinen, iloinen on nalle x 2</i></p>
<p><i>Miltä tuntuu minusta? Miltä tuntuu sinusta?</i></p> <p><i>Miltä tuntuu nallesta? Miltä tuntuu nyt?</i></p> <p><i>Surullinen, surullinen, surullinen nalle x 2</i></p>
<p><i>Miltä tuntuu minusta? Miltä tuntuu sinusta?</i></p> <p><i>Miltä tuntuu nallesta? Miltä tuntuu nyt?</i></p> <p><i>Uteliias, uteliias, uteliias nalle x 2</i></p>
<p><i>Miltä tuntuu minusta? Miltä tuntuu sinusta?</i></p> <p><i>Miltä tuntuu nallesta? Miltä tuntuu nyt?</i></p> <p><i>Vihainen, vihainen, vihainen on nalle x 2</i></p>

Miltä tuntuu minusta? Miltä tuntuu sinusta?

Miltä tuntuu nallesta? Miltä tuntuu nyt?

Peloissaan, peloissaan, peloissaan on nalle x 2

Miltä tuntuu minusta? Miltä tuntuu sinusta?

Miltä tuntuu nallesta? Miltä tuntuu nyt?

Tyytyväinen, tyytyväinen, tyytyväinen nalle x 2

Miltä tuntuu minusta? Miltä tuntuu sinusta?

Miltä tuntuu nallesta? Miltä tuntuu nyt?

Väsynyt, väsynyt, väsynyt on nalle x 2

8.2 Tunnekasvatustuokio 2: Jähmettyneet tunteet -leikki ja tunnenoppa

Jähmettyneet tunteet -leikin tavoitteena oli harjoitella tunteiden ilmaisua oman kehon avulla sekä harjoitella tunteiden tunnistamista. Aloitimme tuokion kannustuspiirillä, joka oli lapsille jo entuudestaan tuttu, sillä leikkipuistossa liikuntapäivä alkoi aina kannustuspiirillä. Kannustuspiirissä jokainen osallistuja juoksi vuorotellen piirin ympäri, ja samalla muut kannustivat toistamalla juoksijan nimeä taputtamalla käsiä yhteen. Kannustuspiirin avulla huomioitiin kaikki paikallaolijat. Nallekarhu otettiin myös kannustuspiiriin mukaan niin, että yksi ohjaajista juoksi piirissä Nallekarhu sylissä.

Kannustuspiirin jälkeen lapsille esiteltiin ensimmäistä kertaa Papunetistä tulostetut tunnekortit. Tunnekorttien avulla harjoittelimme lasten kanssa tunnistamaan kaikki neljä tunnetilaa, jotka olivat ilo, suru, viha ja pelko. Pohdimme myös yhdessä, miltä kyseinen tunne näyttää kasvoilla. Leikkijöitä ohjeistettiin leikin kulusta siten, että ohjaaja näytti ensin esimerkkitalanteen leikistä ohjeiden selventämiseksi. Leikkijöitä pyydettiin kävelemään tai tanssimaan ympäri tilaa musiikin soidessa. Kun musiikki lakkasi, ohjaaja sanoi jonkin tunteen näyttämällä samalla tunnekorttia, jolloin leikkijät jähmettyivät tunnetta esittäviksi patsaiksi. (Leikkipankki n.d.) Lapsille annettiin ohjeeksi esittää tunnetta omalla

vartalolla ja ilmeellä. Tunnetilaa sai myös esittää äänтелеillä, esimerkiksi muristen tai nyyhkyttäen. Ohjaaja osallistui yhdessä lasten kanssa leikkiin.

Jähmettyneet tunteet -leikin jälkeen heitettiin tunnenoppaa. Tunnenoppa oli iso pehmustettu kuutio, jonka jokaisella sivulla oli muovitasku, johon sai laitettua tunnekortteja. Jokainen lapsi sai vuorollaan heittää suurta noppaa, jonka sivuille oli laitettu erilaisia tunnekuvia. Tunnekuvina oli nalleaiheiset tunnekortit, jotka sopivat nalle -teemaan. Kun lapsi heitti noppaa, katsoimme yhdessä nopan esittämän tunnekuvan ja annoimme lapsen nimetä nopan näyttämän tunteen. Pohdimme myös yhdessä lapsen kanssa, miten tunne ilmaistaan omalla keholla. Tavoitteena oli toiminnallisesti harjoitella tunteiden nimeämistä, tunnistamista ja ilmaisua. Tunnekuvat olivat molemmissa leikeissä tuke-
massa lasten tunteiden tunnistamista ja ilmaisua.

Kuva 4. The Bears nalle-tunnekortit.

Kuva 5. Tunnenoppa.

Taulukko 3. Toisessa tunnekasvatustuokiossa tarvittavat materiaalit ja aikuisen rooli.

Tarvittavat materiaalit tuokioon:	Aikuisen keskeinen rooli tuokiossa:
<ul style="list-style-type: none"> • Vapaa-valintainen musiikki • Halutessaan kaiutin • Tunnekortit • Iso noppa, jonka kylkiin voi kiinnittää tunnekortit • Avoin tila, jossa leikkijät mahtuvat liikkumaan vaivatta • Nalle pehmolelu 	<ul style="list-style-type: none"> • Annetaan ohjeet selkokielellä • Aikuinen toimii lapsille esimerkkinä ja osallistuu leikkiin mukaan • Tunnetiloihin eläytyminen on keskeistä ja omiin ilmeisiin, eleisiin ja äänenpainoihin kannattaa kiinnittää erityistä huomiota • Luodaan positiivinen ja kannustava ilmapiiri

8.3 Tunnekasvatustuokio 3: Nukketeatteri

Nukketeatteriesityksen avulla harjoiteltiin tunteiden tunnistamista lasten kanssa. Tuokion alussa lapsille kerrottiin tulevasta esityksestä, jonka jälkeen nukketeatterihahmo Jänis kävi tervehtimästä jokaista lasta. Lapset saivat kertoa oman nimensä Jänikselle. Nimi-kerroksen jälkeen aloitettiin esitys, jonka keskivaiheilla pidettiin lyhyt keskustelutuokio esityksen sen hetkisistä tapahtumista. Keskustelun jälkeen esitettiin näytelmä loppuun.

Myös lopussa pidimme näytelmän tapahtumia kokoavan keskustelun, jonka jälkeen päätimme tuokion laulamalla yhteisesti Kielinupun *“Miltä tuntuu nallesta”* -laulun.

Esityksen juoni oli koottu meidän opiskelijoiden mielestä hyvin tyypillisestä arkisesta tilanteesta, jossa yksi henkilö jätetään leikin ulkopuolelle. Pyrimme näytelmän avulla herättämään lapsissa ajatuksia siitä, miltä ulkopuolelle jättäminen tuntuu objektiivisesti tarkasteltuna. Nukketeatterin etuna on, että lapset voivat samaistua näkemäänsä ilman, että he ovat itse osallisia tapahtuman kulkuun.

Yksi näytelmän hahmoista oli Jänis, jonka otimme mukaan tuokion aloitukseen. Tavoitteenamme oli Jäniksen avulla ylläpitää lasten kiinnostus esityksen loppuun asti. Jänis toivotti esityksen alussa lapset tervetulleiksi nukketeatteriin ja kertoi esityksen aiheen. Jäniksen avulla huomioitiin kaikki paikalla olevat lapset; Jänis lähestyi yksitellen jokaista lasta pysähtymällä lapsen eteen ja kysyen nimeä. Jos lapsi ei itse vastannut, muut lapset auttoivat ja vastasivat mielellään tämän puolesta. Nimikierroksella luotiin positiivista ilmapiiriä huomioimalla jokainen lapsi yksilöllisesti tervehtimällä. Lapsia kiitettiin avusta, kun he tukivat muiden lasten osallistumista kertomalla heidän nimensä, mikäli joku ei uskaltanut sanoa omaa nimeään. Osa lapsista innostui myös kättelemään Jänistä, kun tämä tuli omalle kohdalle.

Esityksen päähenkilönä toimii Kettu, joka haluaa enemmän kuin mitään muuta päästä leikkimään keskenään leikkivien Kissan ja Hiiren kanssa. Ujo Kettu rohkaistuu hetken pohdittuaan kysymään muilta, olisiko hänelle sijaa leikissä. Toisten eläinten torjunta saa Ketun surulliseksi, jonka jälkeen se laahustaa surkeana hiukan kauemmaksi muista ja jää kaipaamaan ystävää. Lopulta paikalle tupsahtaa empaattinen Jänis, joka kutsuu Ketun mukaan linnaleikkiin, mistä Kettu riemastuu. Jäniksen ja Ketun leikkiessä ritareita tulevat myös Hiiri ja Kissa haltioituneina seuraamaan toisten vaikuttavaa leikkiä. Kettu huomaa kaksi kaverusta, ja leikkikavereista innostuneena pyytää myös Kissan ja Hiiren mukaan. Esityksen lopussa kaikki leikkivät yhdessä ja ovat hyvin iloisia.

Kun näytelmä oli päässyt siihen vaiheeseen, että Kettu jätettiin Kissan ja Hiiren leikin ulkopuolelle, keskeytettiin näytelmä hetkeksi. Jänis tuli lasten luokse ja kysyi, miltä Kettusta tuntui, kun se jäi yksin. Kettu otettiin keskusteluun mukaan ilmentämään nykyistä tunnetilaansa: se nyyhkytti ja painoi kädet kasvoja vasten. Toinen opiskelija näytti kahta eri tunnekorttia, joista toinen ilmensi surua ja toinen iloa. Seuraavaksi lapsilta kysyttiin,

miltä heistä tuntuisi, jos heidät jätettäisiin leikistä ulkopuolelle. Esitystä seuranneelta Nallekarhulta kysyttiin myös mielipidettä asiaan. Näin Nallekarhusta tehtiin luonteva ja osallistuva hahmo, joka sanoitti lasten mahdollisia ajatuksia esityksestä. Lopulta pohdittiin lasten kanssa myös sitä, miten tarina saisi onnellisen lopun eli miten Kettu tulisi iloiseksi. Keskustelun jälkeen näytelmä esitettiin loppuun. Näytelmän lopuksi lapset ja ohjaajat taputtivat, jonka jälkeen pohdittiin tarinan loppua: olivatko kaikki eläimet näytelmän lopussa iloisia?

Koska aikaa oli vielä tuokiolla jäljellä ja lapset vaikuttivat virkeiltä, laulettiin tuokion lopuksi jo tutuksi tullut Kielinupun *“Miltä tuntuu nallesta?”* -laulu ja viitottiin yhdessä lasten kanssa laulun tunteet. Toiston avulla lapset oppivat tehokkaasti ja tunnelaulun tuttuuden vuoksi lasten mielenkiinto säilyi tuokioon loppuun saakka. Lopuksi Nallekarhu vilkutti ja lapset hyvästelivät Nallekarhun.

Kuva 6. Nukketeatteri.

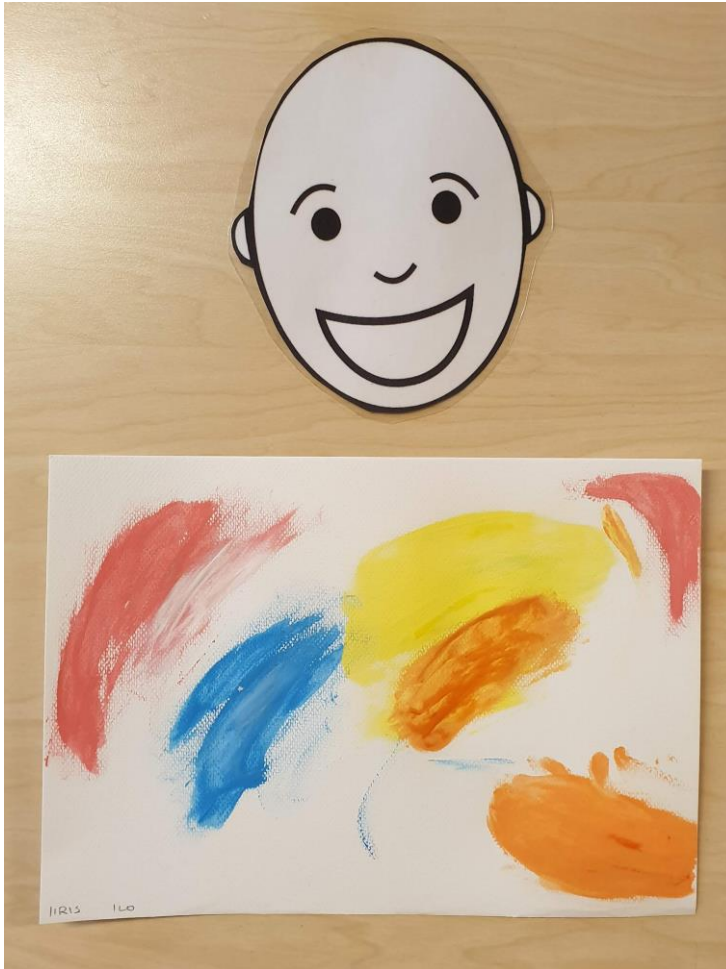
Taulukko 4. Kolmannessa tunnekasvatustuokiassa tarvittavat materiaalit ja aikuisen rooli.

Tarvittavat materiaalit tuokioon:	Aikuisen keskeinen rooli tuokiassa:
<ul style="list-style-type: none"> • Neljä käsinukkeä tai pehmolelua • Lavarekvisiittaa: tässä esityksessä käytettiin kahta pikkuautoa sekä Dubloista rakennettua linnaa • Iloinen ja surullinen -tunnekortit • Nallelaulussa käytettiin Kielinupun <i>Miltä tuntuu nallesta?</i> -laulua • Tietokone tai kännykkä, josta voi soittaa musiikkia • Halutessaan kaiutin • Nalle pehmolelu 	<ul style="list-style-type: none"> • Aikuisen kannattaa pohtia etukäteen sitä, miten tunteita ilmaistaan nukken kautta • Äänenpainot ovat keskeisessä osassa nukketeatterissa, kun kasvonilmeitä ei nähdä • Esityksessä kannattaa käyttää selkokieltä

8.4 Tunnekasvatustuokio 4: Tunnemaalaus

Tunnemaalaustuokio aloitettiin niin, että Nallekarhu tervehti lapsia ja lapset saivat jälleen esittäytyä Nallekarhulle. Kun kaikki olivat saaneet tervehtiä Nallekarhua, aloitettiin tunnemaalaustuokio. Lapset saivat oman paperin, jolle he maalasivat sormiväreillä ilon tunteen. Lapsille näytettiin tunnekorttia ja nimettiin tunne yhdessä ennen maalauksen alkua. Pohdimme yhdessä lasten kanssa sitä, miltä ilo tuntuu ja miltä se voisi näyttää maalattuna. Ohjeistimme lapsia valitsemaan jonkin värin, joka heidän mielestään kuvaa iloa tai on iloinen. Kerroimme myös, että jokainen saa tehdä juuri sellaisen maalauksen kuin haluaa. Lapset saivat valita maalaustekniikaksi joko siveltimen tai sormen, sillä käytimme maalaamiseen sormivärejä. Osa lapsista halusi maalata toisenkin tunnemaalauksen ja he saivat valita uuden tunteen maalattavaksi tunnekuvista. Ohjaaja oli myös mukana maalaamassa lasten kanssa, esimerkkiä näyttäen.

Maalaamisen jälkeen pidimme taidenäyttelyn, jossa katsoimme yhdessä kaikkien lasten ja ohjaajan työtä. Nimesimme lasten maalauksissa esiintyvät tunteet tunnekuvia näyttämällä ja keskustelimme maalauksista. Jokaisen maalauksen kohdalla taputettiin, sillä oli tärkeää, että jokainen sai osakseen tunnustusta maalaamastaan työstä. Tunnemaalauksen tavoitteena oli, että lapset pääsisivät ilmaisemaan itseään ja omia tunteitaan tasa-vertaisesti sekä pohtimaan, miltä tunteet tuntuvat ja näyttävät.

Kuva 7. Tunnemaalauksen aiheena oli ilo.

Taulukko 5. Neljännessä tunnekasvatustuokiossa tarvittavat materiaalit ja aikuisen rooli.

Tarvittavat materiaalit tuokioon:	Aikuisen keskeinen rooli tuokiossa:
<ul style="list-style-type: none"> • Tunnekortit • Sormivärejä tai vesiväriä • Mahdollisesti vesikuppi ja siveltimet (riippuen käytetyistä väreistä) • Paperia • Lapsille essut tai muu suojavaate • Pöydälle suojaliina • Nalle pehmolelu 	<ul style="list-style-type: none"> • Annetaan ohjeet selkokielellä • Aikuinen voi osallistua maalaamiseen lasten kanssa • Lasten kehuminen ja kannustaminen sekä positiivisen ilmapiirin luominen ja ylläpitäminen • Erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen, sillä ei ole oikeaa tai väärää tapaa ilmaista tunnetta • Töitä voidaan ihastella yhdessä lasten kanssa lopuksi järjestettävässä taidenäyttelyssä

8.5 Tunnekasvatustuokio 5: Tunnepalapeli

Tunnekasvatustuokion tarkoitus oli oppia sanoittamaan tunteita tunnepalapelin kuvien avulla. Käytimme tuokiossa Papunetin tunnekuvia, jotka olivat tulleet lapsille tutuiksi jo aikaisempien tuokioidemme aikana. Tunnekuvat olivat iloinen, surullinen, pelokas ja vihainen. Kertasimme lasten kanssa nämä tunteet ennen kuin aloitimme tunnepalapeli-leikin. Kuvat oli leikattu neljään osaan, joista muodostui palapelejä. Tuokion alussa meillä oli tiistaipäivän rutiinien mukaisesti kannustuspiiri. Tämän jälkeen kerroimme lapsille, että Nallekarhu on nyt hyvin surullinen, sillä hän oli tiputtanut palapelin osat ja nyt ne olivat hukassa. Lapsilta kysyttiin, että haluaisivatko he auttaa Nallekarhua etsimään hukkaan menneet palaset.

Olimme tehneet tunnekuvista palapelin leikkaamalla ne useaan osaan. Olimme asettelleet ennen leikin alkua palapelin osat leikkipuiston ympäristöön eri paikkoihin, ja lapset pääsivät etsimään paloja yhdessä ohjaajien kanssa. Lapsille annettiin ohjeeksi tuoda löydetyt palat lähimpänä olevalle pöydälle. Kun kaikki palat oli löydetty, ryhtyivät lapset kokoamaan tunnepalapelejä. Palapelejä oli yhteensä neljä kappaletta. Kun palapelit olivat valmiit, lapset asettelivat vielä kokonaiset tunnekuvat palapelien päälle niin, että samanlaiset kuvat olivat päällekkäin. Kokonaisista kuvista lapset saivat myös katsoa mallia palapelien kokoamiseen. Leikin lopuksi keskusteltiin lasten kanssa siitä, miltä Nallekarhusta nyt tuntui, kun kaikki palaset oli löydetty ja palapelit koottu. Tuokion lopuksi lauloimme jo tutuksi tulleen Kielinuppu-laulun ”*Miltä tuntuu nallesta?*” Käytimme laulun tukena siinä olevia viittomia.

Taulukko 6. Viidennessä tunnekasvatustuokiossa tarvittavat materiaalit ja aikuisen rooli.

Tarvittavat materiaalit tuokioon:	Aikuisen keskeinen rooli tuokiossa:
<ul style="list-style-type: none"> • Tunnekortit • Tunnekorteista tehty palapeli • Nalle pehmolelu • Kielinuppu-laulu <i>Miltä tuntuu nallesta?</i> • Tietokone tai kännykkä, josta voi soittaa musiikkia • Halutessaan kaiutin 	<ul style="list-style-type: none"> • Palapelipalojen asettaminen lapsen tasolle • Annetaan ohjeet selkokielellä • Palapelinpaloja etsitään yhdessä ja luodaan positiivinen ilmapiiri kannustamalla leikkijöitä • Aikuisen on tärkeää olla läsnä ja sensitiivinen

Kuva 8. Tunnekorteista tehdyt palapelit. (Papunet kuvapankki n.d.)

8.6 Tunnekasvatustuokio 6: Satutuokio

Viimeisen tunnekasvatustuokion teemana oli satu ja olimme valinneet satuhetkeen Steve Smallmanin ja Caroline Pedlerin tunteista kertovan kirjan “Minäkö kärtyinen!” (2019). Kirja kertoo hiirestä, joka näyttäytyy muille metsän eläimille perusluonteeltaan kärtyisänä. Sadun alussa hiiri löytää pienen ja kotoa eksyneen mäyräpoikasen kotinsa edustalta. Mäyrä on surullinen ja hiiri päättää auttaa mäyrää viemällä tämän takaisin kotiin. Tarinan aikana hiiri ja mäyrä kohtaavat muita metsän eläimiä, jotka ystävällisesti tarjoavat myös apuaan ja liittyvät kaksikon seuraan. Muiden myötätuntoisuuden ja ystävällisyyden kautta hiiri oppii itsestään uutta ja lopulta hän ystävystyy muiden eläinten kanssa. (Smallman & Pedler 2019.)

Aloitimme tuokion nimikiirroksella, jossa Nallekarhu lähestyi lapsia yksitellen kysyen kaikkien nimet. Nimikiirroksen jälkeen kerroimme, että luemme sadun, jonka nimi on ”Minäkö kärttyinen!” Kysyimme lapsilta, mitä heidän mielestään kärttyinen tarkoittaa. Yhden lapsen vastatessa vihainen otimme esiin myös vihaa ilmentävän tunnekortin. Tunnetilaa havainnollistaaksemme näytimme myös satukirjan kantta, jossa sadun päähenkilö hiiri seisoo kädet lantiolla ja kulmat kurtussa. Ohjaajina annoimme esimerkin, että kärttyinen voi olla myös silloin, jos joku aamu ei halua väsyneenä millään nousta sängystä ylös.

Satutuokioon osallistui kaksi ohjaajaa, joista toinen näytteli sadun hahmojen kokemia tunteita samalla, kun toinen ohjaaja luki satua. Ohjaaja myös osallisti lapsia pyytämällä, että he myös ilmaisevat kasvoillaan ja eleillään sadussa mainitun tunteen. Satukirja oli kuvitettu, joten lukeva ohjaaja näytti kirjan kuvia kaikille lapsille lukiessaan.

Sadun loputtua keskustelimme yhdessä lasten kanssa siitä, miten tarina päättyi. Kysyimme lapsilta, mitä hiiri tunsu sadun lopussa ja minkä takia hiiri oli tullut iloiseksi. Muistutin tueksi toinen ohjaaja näytti lapsille satukirjasta kuvia. Tuokion alussa olimme kertoneet lapsille, että tänään on viimeinen päivä, kun olemme leikkipuistossa heidän kanssaan. Tuokion lopuksi kerroimme, että vaikka me opiskelijat lähdemme, niin Nallekarhu jää tänne leikkipuistoon vielä lasten kanssa, sillä leikkipuisto on Nallekarhun koti. Tämän jälkeen Nallekarhu hyvästeli jokaisen lapsen yksitellen.

Taulukko 7. Kuudennessa tunnekasvatustuokiossa tarvittavat materiaalit ja aikuisen rooli.

Tarvittavat materiaalit tuokioon:	Aikuisen keskeinen rooli tuokiossa:
<ul style="list-style-type: none"> • Nalle pehmolelu • Satukirja: tässä tuokiossa käytimme Steve Smallmanin ja Caroline Pedlerin tunteista kertovaa kirjaa ”Minäkö kärttyinen!” • Kärttyinen/Vihainen-tunnekortti 	<ul style="list-style-type: none"> • Annetaan selkeät ohjeet ennen sadun alkua • Aikuisen kannattaa osallistaa lapsia, sillä se tukee lasten keskittymistä ja jaksamista sadun aikana • Aikuisen eläytyminen eri tunteisiin on keskeistä • Kiinnitetään erityistä huomiota ilmeisiin, eleisiin ja äänenpainoon

9 Tunnekasvatustuokioiden havainnointi

Tunnekasvatustuokioihin osallistui kolme ohjaajaa, joista kaksi ohjaajaa ohjasivat tuokiot ja yksi henkilö toimi havainnoitsijana ohjausten ajan. Havainnoitsijan rooli oli kiertävä,

joten laadimme tunnekasvatustuokioita varten havainnointilomakkeen (LIITE1), jotta jokaisella ohjauksella kiinnitettiin huomiota ennalta sovittuihin osa-alueisiin. Havaintojen perusteella reflektointiin tuokioissa käytettyjen menetelmien toimivuutta, selkokieliä syyttä sekä aikuisen sensitiivisen vuorovaikutuksen toteutumista.

Havainnoinnissa kiinnitettiin huomiota siihen, miten ohjaajien toiminta toteutui eri osa-alueilla ja millaisia vaikutuksia sillä oli tuokioihin. Ohjauksissa havainnoitiin viittä eri osa-aluetta. Ensimmäinen osa-alue oli aikuisen käyttämät ilmeet ja eleet, kehon asennot ja äänenpaino. Toinen osa-alue oli aikuisen käyttämä selkokieli ja sen toteutuminen ohjauksen aikana. Kolmas osa-alue oli kuvien käyttäminen tunnekasvatustuokioissa. Neljäs osa-alue havainnoinnissa oli aikuisen antama esimerkki lapsille, jonka yksi muoto oli aikuisen osallistuminen lasten kanssa tuokioihin. Viidennessä osa-alueessa havainnoitiin aikuisen lämpimän vuorovaikutuksen toteutumista, johon kuului sensitiivisyys, kiireettömyys, lapsen arvostus ja lasten kokemusten sekä ajatusten tavoittaminen. Siihen lukeutuu myös aikuisen sitoutuminen toimintaan, erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen sekä reflektiivisyys. Pohjasimme teorian lämpimästä vuorovaikutuksesta Liisa Aho- sen (2015) tutkimukseen.

Koimme tärkeäksi reflektoida jokaisen ohjaukserran jälkeen yhdessä tuokioiden sujuvuutta. Käytimme apunamme havainnointilomaketta (LIITE1), jonka pohjalta jokaista tunnekasvatustuokiota havainnoitiin. Reflektoinnin avulla pitäydyimme hyviksi koetuissa tavoissa sekä muutimme ohjauksia tarpeen mukaan.

Mahdollisten häiriötekijöiden vaikutusta ohjauksen kulkuun pyrittiin ennakoimaan etukäteen. Häiriötekijöillä tarkoitetaan muun muassa taustamelua sekä muita virikkeitä, kuten huoneessa olevia leluja. Myös tuokioissa käytetyn tilan merkitystä pohdittiin, sillä esimerkiksi tilan valaistus ja se, miten lähelle toisiaan lapset ja aikuiset asettuvat tilassa, vaikutti tuokioiden tunnelmaan ja siihen, miten keskittyneitä lapset olivat tuokion aikana.

9.1 Aikuisen ilmeet ja eleet, kehon asennot ja äänenpaino

Ohjauksissa kiinnitettiin erityistä huomiota aikuisen käyttämiin äänenpainoihin ja tunnetiloja korostettiin puheessa muuttamalla ääntä tunnetilaa vastaavaksi. Iloisessa tunnetilassa korostettiin iloisuutta, kun taas surullisessa tunnetilassa korostettiin surullisuutta.

Ohjaajan eläytyminen erilaisiin tunteisiin oli keskeistä ja myös kasvojen ilmentämiin tunnetiloihin kiinnitettiin erityistä huomiota. *“Miltä tuntuu nallesta?”* laulun tukiviittomat tukivat myös tunnetilojen ilmaisua ja lapset mielellään osallistuivat tukiviittomiin seuraamalla aikuisten esimerkkiä. Laulun aikana tunteita ilmaistiin tukiviittomien lisäksi ilmeillä, jotta ne vastasivat laulussa sillä hetkellä käsiteltyä tunnetilaa. Nukketeatterissa tunteiden tulkitsijoina toimivat käsinuket ja tällöin oli erityisen tärkeää kiinnittää huomiota äänenpaineeseen ja tunnetilojen tulkitsemiseen ääntä käyttämällä. Nukketeatterin puolivälissä pidetyn lyhyen keskustelutuokion perusteella pohdimme sitä, oliko käsinukkien esittämien tunteiden tulkitseminen liian haastava pienille lapsille, sillä käsinukkien kokemien tunteiden sanoittaminen oli lapsille haastavaa.

Tunnekasvatustuokioissa korostui erityisesti sen tärkeys, että lapset ja aikuiset olivat samalla tasolla tuokioiden aikana ja varsinkin silloin, kun aikuinen keskusteli tai antoi ohjeita lapsille. Ollakseen samalla tasolla lapsen kanssa, aikuinen voi esimerkiksi polvistua tai istua lapsen kanssa samalle tasolle. Muun muassa *“Miltä tuntuu nallesta?”* laulun aikana samalla tasolla olemisen merkitys näkyi hyvin selvästi, sillä kun lapset ja aikuiset olivat samalla tasolla, lapset seurasivat kiinnostuneina ja osallistuivat lauluun ja tukiviittomiin laulun loppuun asti. Kun aikuiset seisoivat ja olivat lapsia ylempänä, aikuisen esimerkkiä oli haastavampaa seurata, jolloin lasten kiinnostus osallistua lauluhetkeen osittain hiipui.

9.2 Selkokieliisyys

Selkokieliisyydessä korostuu puheen selkeys ja kielen yksinkertaistaminen. Tunnekasvatustuokioissa vältettiin puhekielisiä ilmaisuja, koska niiden arveltiin olevan osalle osallistujista haastavia ymmärtää. Selkokieliisyyden lisäksi pyrittiin välttämään passiivin käyttöä, jolloin tekijä ei ole tiedossa. Puhekielessä passiivin käyttö on yleistä, mutta lasten kanssa on tärkeää tuoda puheessa tekijä esiin, jolloin esimerkiksi ohjeiden antaminen ja niiden ymmärtäminen on helpompaa. Oli tärkeää pohtia etukäteen myös sitä, miten pitkiä ohjeita lapsille antoi kerralla. Liian pitkien ohjeiden muistaminen voi olla pienelle lapselle haastavaa. Kun ohjeiden anto oli selkeää ja ytimekästä, lapset myös osallistuivat aktiivisesti ohjauksiin ja tiesivät, miten tuokioissa toimittiin. Ohjausten jälkeen huomasimme, että tuokioiden aikana selkokieliisyyteen tuli kiinnittää erityistä huomiota, sillä epähuomiossa puheeseen eksyi toisinaan puhekielisiä ilmaisuja ja passiivia. Selkokielen sujuvaksi käyttäjäksi tulee siis harjoittelemalla.

Toiston merkityksen tärkeys tuli tuokioissa esiin ohjauskertojen aikana. Lapsille tuttujen asioiden toistaminen toi turvallisuuden tunnetta ja ennakoitavuutta. Ohjaustemme aikana toistui muun muassa nalle pehmolelun käyttö, *“Miltä tuntuu nallesta?”* -laulu sekä tunnekortit. Käytimme samoja tunnekortteja kaikilla ohjauskerroilla. Myös kiireettömyyteen ja rauhallisuuteen kiinnitettiin huomiota tuokioiden aikana, jolloin lapsille annettiin aikaa tunnistaa tunnekorttien tunteita ja nimetä niitä.

9.3 Kuvien ja nallen käyttäminen

Tunnekuvien käyttö todettiin toimivaksi menetelmäksi varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa. Kuvissa kiinnitettiin huomiota niiden selkeyteen ja vältettiin monitulkinnallisten kuvien käyttämistä. Lapset harjoittelivat tunnekorttien avulla tunnistamaan perustunteita. Ennen kuin tunnekuvia käytettiin ohjauksissa, niihin tutustuttiin yhdessä lasten kanssa ja sanoitettiin, mitä tunnetta mikäkin tunnekortti kuvasi. Ohjaajan on tärkeää perehtyä tunnekortteihin etukäteen ja pohtia, ovatko kuvat selkeitä ja lapsen ikään nähden sopivia. Pienten lasten kanssa voi opetella ensin tunnistamaan perustunteita ennen kuin tunnekskaalaa kasvatetaan muihin tunteisiin, jotka voivat olla haastavampia ymmärtää. Tuokioiden havaintojen perusteella osa lapsista oppi tunnistamaan perustunteet tunnekasvatustuokioiden aikana. Suunnitelmallisessa tunnekasvatuksessa voi tuoda tuokioihin eri tunnetiloja myöhemmin lisää, kun lapset oppivat tunnistamaan niitä.

“Miltä tuntuu nallesta?” -laulun tukiviittomat olisi ollut myös tärkeää käydä lasten kanssa läpi ennen kuin lauloimme laulun, sillä tukiviittomat tulivat ensimmäistä kertaa esiin laulun aikana, jolloin ne eivät olleet lapsille vielä tuttuja. Myös tukiviittomat olisi kannattanut esitellä lapsille etukäteen, jolloin lasten olisi ollut helpompi osallistua lauluun ja harjoitella tukiviittomien käyttöä laulun aikana jo ensimmäisellä kerralla.

Nalle pehmolelun käyttö koettiin toimivaksi menetelmäksi tunnekasvatustuokioilla. Lapset olivat kiinnostuneita nallesta ja alkujännityksen jälkeen kaikki ohjauksiin osallistuneet lapset halusivat tervehtiä nallea tuokioiden alussa ja lopussa. Tuokiot myös aloitettiin lähes joka kerta esittelykierroksella, jossa nalle kiersi jokaisen lapsen luona ja kysyi lapsen nimeä, jolloin lapsi sai esitellä itsensä nallelle. Ohjausten jälkeen pohdimme, että nallea olisi voinut käyttää enemmän myös varsinaisten tuokioiden aikana. Nyt nallen rooli korostui ohjausten alussa ja lopussa.

9.4 Aikuisen esimerkki

Aikuisen osallistuminen tunnekasvatustuokioiden toimintaan oli keskeistä lasten sitoutumisen kannalta. Lapset seurasivat tarkasti aikuisen esimerkkiä ja mallinsivat aikuisen toimintaa. Huomasimme ohjausten aikana sen, miten tärkeää on, että aikuinen uskaltaa heittäytyä ja eläytyä lasten maailmaan. Lasten kiinnostus tuokioihin pysyi myös hyvin yllä, kun aikuinen näytti esimerkkiä ja osallisti lapsia tuokioiden aikana. Esimerkiksi satutuokiossa ohjaaja eläytyi sadussa koettuihin tunnetiloihin ja lapset mallinsivat aikuisen esimerkkiä. Maalaustuokiossa taas koimme tärkeäksi sen, että yksi ohjaajista osallistui lasten kanssa maalaamiseen. Näin aikuinen pystyi olemaan lasten kanssa vuorovaikutuksessa ja näyttämään toiminnallaan esimerkkiä.

9.5 Lämmin vuorovaikutus

Ensimmäisellä ohjauskerralla tunnelma oli hieman jännittynyt, sillä tilanne oli sekä ohjaaville aikuisille että lapsille uusi. Oli tärkeää antaa lapsille aikaa tutustua uusiin ohjaajiin ja antaa tilaa sopeutua tilanteeseen. Ohjaukset toivat myös päivien rutiineihin muutoksia, jolloin tilanne saattoi olla lapsille samaan aikaan jännittävää ja hämmentävää, kun tutut rutiinit eivät toistuneet kuten tavallisesti.

Ohjausten aikana lapsille puhuttiin kunnioittavasti, kannustavasti ja empaattisesti. Jokainen lapsi huomioitiin ja myös ujompia lapsia kannustettiin osallistumaan tuokioihin. Ennen kaikkea tuokioihin haluttiin luoda positiivinen ilmapiiri. Esimerkiksi maalaustuokion päätteeksi järjestettiin taidenäyttely, jossa jokaisen lapsen maalaukselle taputettiin. Näin jokainen lapsi tuli huomatuksi ja tunnelma tuokiolla oli positiivinen.

Huomasimme, että aikuisen on tarpeen tullen oltava valmis muuttamaan alkuperäistä suunnitelmaa jopa kesken tuokion, mikäli jokin menetelmä ei toimi. Ohjaavan aikuisen on siis oltava joustava ja huomioitava sen hetken lasten tarpeet. Varasuunnitelman laatiminen etukäteen on myös suositeltavaa, sillä ensisijaista suunnitelmaa saattaa joutua muuttamaan. On tärkeää pohtia etukäteen sitä, millaisia tilanteita ohjauksissa voi tulla vastaan ja miten niihin varautuu.

10 Opinnäytetyön eettisyys

Sosiaalialan ammatillinen työ perustuu ihmisoikeuksiin, ihmisarvoon ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, jotka ovat keskeisiä ammattietiikan lähtökohtia ja eettisiä periaatteita. Eettisiin periaatteisiin kuuluu muun muassa ihmisen oikeus ilmaista tunteitaan ja kielteisiä kokemuksia. Vuorovaikutuksen tulee olla arvostavaa ja luottamuksellista. Jokaisella ihmisellä on itsemääräämisoikeus ja jokaisen ihmisen ainutlaatuisuus tulee ottaa toiminnassa huomioon. Ihmiset ovat yhdenvertaisia keskenään ja siksi epäoikeudenmukaisia toimintatapoja ja käytäntöjä pitää vastustaa. Sosiaalialan työssä ei myöskään hyväksytä syrjintää vaan erilaisuus hyväksytään ja sitä kunnioitetaan. (Arki, arvot ja etiikka 2017: 7.)

Näiden eettisten periaatteiden pohjalta muodostettiin opinnäytetyön tunnekasvatustuokiot, sillä näiden osa-alueiden huomioiminen toiminnassa oli oleellinen osa ammattitaitoa. Tunnekasvatustuokioiden aikana kohdattiin tilanteita, joiden myötä oli tärkeää pohtia sosiaalialalle tärkeiden arvojen merkitystä. Ammattieettiset periaatteet ohjaavat tarkastelemaan työntekijän velvollisuuksien ja asiakkaan oikeuksien välistä suhdetta (Arki, arvot ja etiikka 2017: 7).

Opinnäytetyö pohjautuu luotettavaan ja ajan tasalla olevaan tutkimustietoon tunnekasvatuksesta, sillä toimintaa ohjasi teoriatieto tässä ajassa vallitsevien kasvatuskäytäntöjen mukaan. Tunnekasvatustuokioilla lapset, lasten vanhemmat ja leikkipuiston työntekijät kohdattiin sensitiivisesti ja ohjauksissa huomioitiin osallistujien monikulttuuriset taustat. Tuokioiden ohjaajilla oli ymmärrys siitä, että kaikissa kulttuureissa on erilaiset käsitykset sopivista tunteiden ilmaisu- ja käsittelytavasta. Myös lapsen itsemääräämisoikeuden toteutumista pidettiin tunnekasvatustuokioilla tärkeänä ja toimintaan osallistuminen oli vapaaehtoista.

Ennen tunnekasvatustuokioiden toteuttamista leikkipuistoon lähetettiin kerhoon osallistuvien lasten vanhemmille erikseen tiedote, jossa kerrottiin opinnäytetyön tarkoituksesta ja toteutustavasta. Tiedotteessa korostettiin osallistumisen vapaaehtoisuutta ja sitä, että tuokioiden aikana esiin nousseet asiat olivat luottamuksellisia. Tiedottamalla etukäteen opinnäytetyöstä huoltajat saivat ennen ohjauksia tietoa opinnäytetyöstä. Vanhemmilla oli mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä opinnäytetyön tekijöille, sillä tiedotteen loppuun oli lisätty opinnäytetyön toteuttajien yhteystiedot.

Opinnäytetyössä käytettiin tutkimusmenetelmänä havainnointia, sillä tunnekasvatus-
tuokioiden aikana havainnoitiin ohjaajien toimintaa ohjaustilanteissa sekä menetelmien
toimivuutta varhaiskasvatusikäisten lasten parissa. Koska jokainen havainnoitsija ha-
vainnoi toimintaa omien tulkintojen, asenteiden ja arvojen pohjalta, opinnäytetyössä esi-
tetyt havainnot ovat subjektiivisia. Tästä syystä opinnäytetyön tulokset eivät ole toistet-
tavissa muissa varhaiskasvatusympäristöissä. Havainnoinnin tueksi kuultiin myös leikki-
puiston työntekijöiden näkemyksiä ja arvioita toiminnasta. Leikkipuiston työntekijöiden
havainnot edistivät monipuolisen kokonaiskuvan luomista analysoinnin tueksi. Näin saa-
tiin myös mahdollisuus reflektoida havaintoja ammattilaisten kanssa.

Lain mukaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa ja asiakkaan mielipide
ja toiveet tulee ottaa huomioon (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista
2000/812 § 8). Myös lapsen mielipide ja toivomukset tulee selvittää ja ottaa huomioon
hänen ikänsä ja kehityksensä mukaisella tavalla (Varhaiskasvatuslaki 2018/540 §
20). Kirjallista suostumusta kysyttiin vain lasten huoltajilta, sillä huoltajalla on lain mukai-
nen oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja muista henkilökohtaisista asioista.
Huoltajan tulee kuitenkin ennen päätöksen tekoa keskustella lapsen kanssa asiasta, mi-
käli lapsen kehitystaso sen mahdollistaa. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
1983/361 § 4.) Suostumusta kysymällä kunnioitettiin huoltajien oikeutta kieltäytyä osal-
listumisesta.

Toiminnalla haluttiin edistää lasten osallisuutta. Osallisuuden tunnetta ei voi tuottaa ul-
koapäin, vaan se on yksilön tunne, joka kehittyy tasavertaisesta toimijuudesta ja antaa
voimaantumisen tunnetta. (Arki, arvot ja etiikka 2017:16.) Tavoitteena oli, että ohjattujen
tunnekasvatusuokioiden aikana osallistujat kokevat osallisuutta ja ryhmässä toimimisen
iloa. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on sosiaalialan eettinen velvoite ja kertoo myös
toiminnan laadusta. Sitä voidaan tarkastella esimerkiksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuu-
den näkökulmasta. (Arki, arvot ja etiikka 2017: 20.) Toiminnassa oli tärkeää vastustaa
negatiivista syrjintää, joka voi kohdistua esimerkiksi ikään, sukupuoleen tai kulttuuriin.
Erilaisuuden ja monimuotoisuuden tunnustaminen oli myös keskeinen osa tunnekasva-
tustuokioita, sillä osalla leikkipuiston asiakkaista oli monikulttuurinen tausta. Toimin-
nassa tuli antaa tilaa asiakkaan omalle kulttuurille ja huomioida mahdollisesti erilainen
arvopohja. Oli tärkeää muistaa, että ammattieettinen ristiriita saattaa muodostua asiak-
kaan kulttuurin ja suomalaiseen kulttuuriin yleisesti kuuluvien ominaisuuksien tai lain vä-
lisestä ristiriidasta. (Arki, arvot ja etiikka 2017: 21.)

11 Pohdinta

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää, millaiset menetelmät soveltuvat monikulttuurisista taustoista tulevien lasten tunnekasvatukseen toteutukseen ja miten ohjaaja voi tukea lasten osallistumista tuokioille. Ohjaukset toteutettiin kuusi kertaa leikkipuisto Nuolen leikkitoiminnankerhossa ja suunnittelimme jokaisen päivän tietyn menetelmän ympärille. Tunnekasvatustuokioissa käyttämämme menetelmät nousivat meidän opiskelijoiden omista kiinnostuksenkohteista ja aikaisemmista kokemuksista varhaiskasvatustaisten lasten parissa. Löytämämme teoria menetelmistä myös tuki niiden soveltuvuutta varhaiskasvatukseen.

Tuokioiden aikana havainnoitiin sekä menetelmien toimivuutta että ohjaavien aikuisten nonverbaalisia viestintätapoja, kuten ilmeitä, eleitä, vartalon asentoja ja liikkeitä, selkosuomen ja kuvien käyttöä, aikuisen esimerkkiä sekä sitä, miten Ahosen (2015) teoria lämpimästä vuorovaikutuksesta toteutui opiskelijoiden ohjauksessa. Huomioimme monikulttuurisuuden käyttämällä nonverbaalisia viestejä, kuvakortteja ja selkosuomea. Havainnointi oli toimiva aineistonkeruumenetelmä, sillä se soveltui hyvin vuorovaikutuksen laadun ja menetelmien arviointiin arkisessa ympäristössä. Ulkopuolinen havainnoija pystyi kiinnittämään huomiota ohjaajien toimintaan objektiivisesti sekä seuraamaan toiminnan vaikutuksia lapsiryhmän osallistumiseen. Havainnoinnin kautta nostettiin esiin asioita, joita ohjaajat eivät itse ohjaustilanteissa huomanneet. Havaintojen ja yhteisen reflektion pohjalta toimintatapaa pystyttiin muokkaamaan seuraavaa tuokiota varten. Havainnoinnin perusteella valitsemamme menetelmät soveltuivat monikulttuuriseen tunnekasvatukseen.

Havaintoihimme pohjaten saimme selville, että lapsen ja aikuisen välisellä etäisyydellä on suuri merkitys vuorovaikutuksen edistämiseksi. Vuorovaikutusta heikensivät tilanteet, joissa aikuiset ja lapset olivat eri tasolla, erityisesti silloin, kun kaikki seisoivat tai kun lapset istuivat ja aikuiset seisoivat. Näissä tilanteissa huomasimme, että lapset eivät olleet yhtä aktiivisesti toiminnassa mukana kuin jos aikuiset olivat lasten tasolla. Tällöin myös lasten kiinnostus toimintaa kohtaan katosi herkemmin. Selkokieli edisti yhteisen ymmärryksen muodostumista ja tuokioilla kiinnitimme huomiota selkeiden ohjeiden antoon. Tämän toteutuessa lapset olivat sitoutuneita toimintaan ja toimivat ohjeiden mukaisesti.

Lasten osallistumisen kannalta oli tärkeää, että myös ohjaaja osallistui toimintaan ja eläytyi tunteiden maailmaan. Erityisesti satutuokiossa lukevan ohjaajan äänenpainot ja hahmoin eläytyminen olivat kiinnostavuuden kannalta oleellisia asioita. Satuhetkellä koimme myös toimivaksi draaman käytön toisen ohjaajan näytellessä sadun hahmojen tunnetiloja. Tällä tavoin osallistettiin lapsia mukaan ilmaisemaan tunteita. Nukketeatterin käytössä on kiinnitettävä erityistä huomiota tunteiden ilmaisemiseen äänenpainon ja puhenopeuden keinoin, koska tunteita ei voida ilmaista ilmeiden avulla.

Ohjaustilanteeseen vaikuttivat monet asiat, kuten lasten ja ohjaajien vireystila, lasten kiinnostus toimintaa kohtaan sekä ohjaajien tuttuus. On myös huomioitava, että opinnäytetyömme toteutus muutti lapsille jo ennestään tuttua kerhon päivärutiinia. Edellä mainittujen seikkojen vuoksi on haasteellista varmentaa, johtiko havainnoinnin kohteena olleet asiat suoraan lasten osallistumiseen. Todennäköisesti ensimmäinen tuokio oli lapsille jännittävä, sillä he eivät etukäteen tunteneet tunnekasvatustuokioiden ohjaajia. Tällöin lapset eivät välttämättä olleet täysin vapautuneita eivätkä uskaltaneet samalla tavalla osallistua, kuin jos ohjaajat olisivat olleet lapsille entuudestaan tuttuja. Jälkeenpäin pohdimme, että olisimme voineet käydä leikkipuistossa tutustumassa etukäteen lapsiin esimerkiksi osallistumalla itse Leppäkerttu-kerhon tuokioille.

Opinnäytetyömme tunnekasvatustuokioissa käytettyjä menetelmiä ja materiaalia voi leikkipuisto Nuolen lisäksi hyödyntää myös muissa leikkipuistoissa ja päiväkodeissa, sillä monikulttuurisuus näkyy etenkin pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksessa. Helsingissä väestöstä ulkomaalaisia oli 9,5 prosenttia vuonna 2017 (Väestöliitto 2020a). Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää kulttuurista moninaisuutta ja toimia kielitietoisesti. Opinnäytetyömme ei kuitenkaan tue ainoastaan kulttuurisesti moninaisia lapsia, vaan käyttämämme menetelmät ovat hyödyllisiä kaikille lapsille. Huomioimalla kaikki lapset, myös monikulttuuriset, tuetaan kaikkien osallisuutta ja tasa-arvoa. Ohjaamamme tuokiot antavat ohjeita ja huomioita tunnekasvatuksen toteuttamiseen monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa. Tuokioillamme toistui kuvakorttien avulla neljä tunnetta: iloa, suru, pelko ja viha. Toimintaa jatkaessa voidaan lisätä haastavampia tunteita perustunteiden joukkoon. Jatkossa olisi mahdollista myös pohtia laajemmin jokaisen lapsen kulttuurista taustaa ja sitä, miten se vaikuttaa tunnekasvatuksen toteuttamiseen.

Käyttämämme menetelmät edistävät monikulttuuristen lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Monikulttuurisuus on tärkeää huomioida, sillä lapset kasvavat kulttuurisesti,

katsomuksellisesti ja kielellisesti moninaisessa maailmassa. Etenkin itseilmaisua ja vuorovaikutus ovat keskeisiä identiteetin rakentajia ja hyvinvoinnin osia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018: 25.) Tunnetaitoja harjoittelemalla tuetaan kaikkien lasten itseilmaisua ja vuorovaikutustaitoja. Keskeistä on lämmin vuorovaikutus, nonverbaalit viestit, selkokieli sekä tukikuvien käyttö. Näitä menetelmiä hyödyntämällä varhaiskasvatuksessa, sekä etenkin tunnekasvatuksessa, edistetään kaikkien lasten tasavertaista oppimista ja kehitystä.

Lähteet

Ahonen, Liisa 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Saatavana osoitteessa: <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98158/978-951-44-9971-5.pdf?sequence=1>>. Luettu 27.11.2019.

Ahonen, Liisa 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Talentia ry 2017. Saatavana myös sähköisesti osoitteessa: <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf>. Luettu 28.11.2019.

Eklund, Kenneth & Heinonen, Johanna 2011. Lapsen itsesäätelyn tukeminen arjessa. Teoksessa Aro, Tuija & Laakso, Marja-Leena (toim.): Taaperosta taitavaksi toimijaksi – itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Niilo Mäki Instituutti. 148-167.

Goleman, Daniel 1997. Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Suom. Jaakko Kankaanpää. Helsinki: Otava.

Haapsalo, Tiina & Kirkkopelto, Katri 2018. Mollit: Hyvällä mielellä vai pahalla päällä - tunteet taidoksi kirjanen. Lasten keskus. Premedia Helsinki.

Halme, Katjamaria & Vataja, Anita 2011. Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus. Helsinki: Tammi.

Helenius, Aili & Lummelahti, Leena 2018. Varhaiskasvatus: perusteita. Helsinki: Books on demand.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2019-2020. Helsingin kaupunki, kasvatuksen ja koulutuksen toimiala. Saatavana osoitteessa: <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KasKo/vare/Helsinki_Vasu_FI.pdf>. Luettu 12.4.2020.

Hiltunen, Mirja 1998. Nukketeatteri taiteen ja kasvun paikkana. Teoksessa Hiltunen, Mirja & Torniainen, Liisa (toim.): Naamionuken monet kasvot. Nukketeatteri yhteisöllisenä taidekasvattajana. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hämmäinen, Seija & Mäki, Silja 2009. Satu ilahduttaa päiväkotilasta. Teoksessa Mäki, Silja & Arvola, Pirjo (toim.): Tarina tukee lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Duodecim. 50-76.

Isokorpi, Tia 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kalliala, Marjatta & Ruokonen Inkeri 2009. Kulttuurisen linssin läpi. Teoksessa Ruokonen, Inkeri & Rusanen, Sinikka & Välimäki, Anna-Leena (toim.): Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Kalliopuska, Mirja 1983. Empatia – tie ihmisyyteen. Helsinki: Kirjayhtymä.

Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kartio, Johanna 2009. Kohti selkokielistä vuorovaikutusta. Teoksessa Kartio, Johanna (toim.): Selkokieli ja vuorovaikutus. Kehitysvammaliitto ry. Tampere: Tammerprint Oy.

Kauppila, Reijo A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Jyväskylä:PS-kustannus.

Kielinuppu - Miltä tuntuu nallesta? 2019. Youtube-video. Saatavana osoitteessa: <<https://www.youtube.com/watch?v=JFDAoFN2ndY>>. Katsottu 7.3.2020.

Kuvat kommunikoinnissa 2014. Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus. Kehitysvammaliitto ry. Opasvihko. Kirjapaino Keili. Saatavana osoitteessa: <http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf>. Luettu 25.1.2020.

Kuvat kommunikoinnissa 2019. Papunet. Julkaistu 27.11.2019. Saatavana osoitteessa: <<http://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>>. Luettu 25.1.2020.

Köngäs, Mirja 2018. "Eihän lapsil ees oo hermoja": etnografinen tutkimus lasten tunneälystä päiväkotiarjessa. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Saatavana osoitteessa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63145/K%c3%b6ng%c3%a4s_Mirja_ActaE_235pdfA.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 27.11.2019.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. Annettu Helsingissä 8.4.1983. Saatavana osoitteessa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L1P3>>. Luettu 6.3.2020.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812. Annettu Helsingissä 22.9.2000. Saatavana osoitteessa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Laki%20sosiaalihuollon%20asiakkaan%20asemasta%20ja%20oikeuksista>>. Luettu 6.3.2020.

Leikkipankki n.d. Jähmettyneet tunteet. Saatavana osoitteessa: <<https://leikkipankki.xn--leikkipiv-12ac.fi/Leikit/Tiedot/475>>. Luettu 18.3.2020.

Leikkitoiminnan kerho 2019. Helsingin kaupunki. Julkaistu 20.8.2019. Saatavana osoitteessa: <<https://www.hel.fi/varhaiskasvatus/fi/leikkipuistotjaperhetalot/nuoli/leikkitoiminnan-kerho/>>. Luettu 10.3.2020.

Lindeberg-Piironen, Anne & Ruokonen, Inkeri 2017. Lapsi ja musiikki. Teoksessa Lindeberg-Piironen, Anne & Ruokonen, Inkeri (toim.): Musiikki varhaiskasvatuksessa -käsikirja. Classicus. 63-133.

Linnove, Tiina & Kivijärvi, Taru 2011. Osaamisen kasvattaminen – ongelmista onnistumisiin KasKas-ryhmässä. Teoksessa Aro, Tuija & Laakso, Marja-Leena (toim.): Taaperosta taitavaksi toimijaksi – itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Niilo Mäki Instituutti. 148-167.

Manninen, Anja 2015. Lukijalle. Teoksessa Kauppinen, Liisa & Leino, Irina & Kauppinen, Kirsti (toim.) 2016: Kokemuksellista taidetietä kulkemassa 9-10. Helsinki: Diakonia-am-

mattikorkeakoulu. Saatavana osoitteessa: <<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/105108/Puheenvuoro19789524932592.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Luettu 16.4.2020.

Marjamäki, Elina & Kosonen, Susanna & Törrönen, Soile & Hannukkala, Marjo 2015. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Suomen Mielen-terveysseura.

Mikä on kielinuppu? n.d. Kielinuppu. Saatavana osoitteessa: < <https://www.kielinuppu.fi/> >. Luettu 10.3.2020.

Nummenmaa, Lauri 2010. Tunteiden psykologia. Helsinki: Tammi.

Palao, Sergio n.d. ARASAAC. Papunet kuvapankki. Papunet. Saatavana osoitteessa: < <https://kuvapankki.papunet.net/selaa/Tunteet%20ja%20tunnetilat> >. Luettu 18.4.2020.

Pollari, Jorma & Koppinen, Marja-Leena 2011. Maahanmuuttajan kohtaaminen ja opet-taminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Puukari, Sauli & Korhonen, Vesa 2013. Monikulttuurisen ohjauksen lähtökohdat. Teok-sessa Korhonen, Vesa & Puukari, Sauli (toim.): Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ruokonen, Inkeri 2016. Lapsen musiikillinen maailma. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 124-137.

Selkokieli 2018. Selkokeskus. Julkaistu 9.3.2018. Saatavana osoitteessa: < <https://selkokeskus.fi/selkokieli/> >. Luettu 22.1.2020.

Sinkkonen, Jari 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki:WSOY.

Smallman, Steve & Pedler, Caroline 2019. Minäkö kärttyinen! Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy. Suom. Katariina Kallio. Alkuteos: I'm not Grumpy! Little Tiger Press, Lontoo 2019.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Kä-sitteitä. Saatavana osoitteessa: <<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moni-naisuus/tyon-tueksi/kasitteet>>. Luettu 2.4.2020.

Toimintasuunnitelma 2020-2021. Leikkipuisto Nuoli, Leppäkerttu -kerho. Saatavana opinnäytetyön tekijöiltä.

Torén, Bellita 2000. Käsi nuken sydämellä. Käsinnukke pedagogisena välineenä. Hel-sinki: Tammi.

Varhaiskasvatuslaki 2018/540. Annettu Helsingissä 13.7.2018. Saatavana osoitteessa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/2018/20180540?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasva-tus#a540-2018>>. Luettu 6.3.2020.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018: 3a. Helsinki: Opetushallitus. Saatavana osoitteessa: < [https://www.oph.fi/sites/default/files/docu-ments/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf](https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf) >. Luettu 6.11.2019.

Virtanen, Hannu 2012. Selkokielen käsikirja. Kehitysvammaliitto ry. Tampere: Tammerprint Oy.

Väestöliitto 2020a. Maahanmuuttajien määrä. Saatavana osoitteessa: <http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/>. Luettu 16.4.2020.

Väestöliitto 2020b. Tunnetaidot. Saatavana osoitteessa: <https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/seksuaalikasvatuksen-paakohdat/kehotunnekasvatus/tunnetaidot/>. Luettu 17.4.2020.

Havainnointipohja

Miten kasvattajat onnistuivat seuraavissa asioissa? Miten se heijastuu lapsiin?

1. Ilmeet ja eleet, kehon asennot ja äänenpaino
2. Selkokieliisyys (ohjeiden antaminen selkokielellä)
3. Kuvien käyttö
4. Aikuisen esimerkki
5. Lämmin vuorovaikutus (sensitiivisyys, kiireettömyys, arvostus, lasten kokemusten ja ajatusten tavoittaminen, sitoutuminen, erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen, reflektiivisyys)

Nukketeatterin käsikirjoitus

Kettu, joka ei halunnut leikkiä yksin

Kirjoittaja: Iiris Saarikoski

Kaksi eläinystävää Kissa ja Hiiri leikkivät yhdessä. Kettu haluaa tulla mukaan leikkiin ja hän norkoilee eläinten leikin vieressä. Lopulta Kettu rohkaistuu ja kysyy muilta:

Kettu: "Mitä te oikein leikitte?"

Toiset kääntyvät katsomaan ja katsovat Kettua pitkään.

Hiiri: "Tämmöistä vaan."

Kettu: "Saisinko tulla mukaan?"

Hiiri ja Kissa katsovat jälleen toisiaan pitkään.

Hiiri: "Ei me haluta tähän muita."

Kissa: "Me halutaan olla kahdestaan."

Kettu lähtee surkeana kävelemään pois paikalta. Hän menee istumaan yksin muutama metrin päähän ja ottaa lelun käteensä. Kettu jää silti kaihoisesti seuraamaan Hiiren ja Kissan leikkiä.

*Kysymykset yleisölle:

1. Miltä Ketusta mahtaa tuntua?

(Näytetään kahta eri tunnetta, esim. Suru/ilo, suru/viha)

2. Miltä sinusta tuntuisi, jos kukaan ei ota sinua mukaan leikkiin?

(Katsotaan taas tunnekortteja)

3. Miten Kettu tulisi iloiseksi?

Keskustelun jälkeen esitetään näytelmän loppu. Kettu istuu surullisena yksin lelu kädessä. Jänis tulee paikalle.

Jänis: (iloisesti) "Hei Kettu!"

Kettu: "Hei."

Jänis: "Olen rakentanut hienon linnan. Mutta linnassa ei voi leikkiä yksin, kun se on niin iso. Haluaisitko leikkiä minun kanssani?"

Kettu: (riemastuneena) "Joo!"

Jänis ja Kettu juoksevat linnan luokse ja alkavat innokkaasti leikkimään. Myös Kissa ja Hiiri kiinnostuvat muiden leikistä, lopettavat omansa ja menevät seuraamaan vierestä Jäniksen ja Ketun leikkiä. Kettu huomaa heidät leikin tiimellyksestä.

Kettu: "Me leikitään ritareita. Tämä on meidän linnamme ja tämä on toosi iso. Haluatteko tekin tulla?"

Kissa ja Hiiri katsovat riemastuneina toisiaan ja taas Kettua.

Kissa: "Joo! Saammeko me olla kuningas ja kuningatar?"

Jänis: "Joo! Jokaisessa linnassa täytyy olla kivat kuningas ja kuningatar."

*Näytelmä päättyy.

Tiedotuskirje huoltajille

Päiväys ja versionumero

Opinnäytetyön nimi: Tunnekasvatustuokiot avoimessa varhaiskasvatuksessa

Tunnekasvatusohjauksen tarkoitus

Metropolia ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat toteuttavat tunnekasvatustuokiot osana opinnäytetyötään. Tunnekasvatustuokiot ohjataan osana leikkipuisto Nuolen avointa varhaiskasvatustoimintaa. Ohjausten tarkoituksena on havainnoida eri tunnekasvatusmenetelmien käyttöä ja niiden toimivuutta ohjavan aikuisen näkökulmasta.

Tunnekasvatusohjausten kulku

Tunnekasvatusohjaukset toteutetaan talvella 2020 leikkipuiston ohjatuissa tuokioissa. Ohjatut tuokiot ovat avoimia ja kaikilla leikkipuiston kävijöillä on mahdollisuus osallistua niihin. Ohjauksia tehdään kahden viikon ajan yhteensä kuusi kertaa. Ohjaukserän kesto on noin 20 minuuttia. Toiminnan tavoitteena on opettaa lapsille tunnetaitoja muun muassa leikin, laulun, taiteen ja liikunnan keinoin.

Luottamuksellisuus

Ohjauksetojen havaintoja käytetään opinnäytetyössä niin, ettei yksittäisiä henkilöitä pystytä tunnistamaan niistä. Ohjauksissa tehtyjä havaintoja käytetään osana opinnäytetyötä. Ohjauksissa tehtyjä havaintoja ja suostumusasiakirjoja säilytetään opinnäytetyöprosessin ajan, jonka jälkeen ne hävitetään tietoturvallisesti. Tietoja käsittelevät kyseistä opinnäytetyötä tekevät sosionomiopiskelijat.

Vapaaehtoisuus

Osallistuminen ohjattuihin tunnekasvatustuokioihin on täysin vapaaehtoista.

Opinnäytetyön tekijät

Eeva Hakuli, sosionomiopiskelija

Iiris Saarikoski, sosionomiopiskelija

Iiris Sillanpää, sosionomiopiskelija

Suostumusasiakirja

Versionumero ja päiväys

Lapseni saa osallistua Helsingin kaupungin leikkipuisto Nuolesa ohjattuihin tunnekasvatustuokioihin, jotka ovat Metropolia ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoiden ohjaamia ja osa opinnäytetyötä. Ohjauksiin voivat osallistua leikkipuisto Nuolen asiakkaat, jotka osallistuvat leikkipuiston avoimiin ohjattuihin tuokioihin sekä Leppäkerttokerho toimintaan osallistuvat kerholaiset. Ohjausten tarkoitus on havainnoida tunnekasvatuksen toteutumista ohjaajan näkökulmasta varhaiskasvatuksessa. Toiminnan tavoitteena on opettaa lapsille tunnetaitoja esimerkiksi leikin, laulun, taiteen ja liikunnan keinoin.

Olen lukenut opinnäytetyötä koskevan tiedotteen ja saanut mahdollisuuden esittää tarkentavia kysymyksiä ja keskustella niistä. Tunnen saaneeni riittävästi tietoa oikeuksistani, opinnäytetyön tarkoituksesta ja siihen osallistumisesta. Ohjaukset ovat osa sosionomiopiskelijoiden opinnäytetyötä ja ohjauksissa tehtyjä havaintoja käytetään opinnäytetyössä niin, ettei yksittäisiä henkilöitä voida niistä tunnistaa. Ohjauksissa tehtyjä havaintoja ja suostumusasiakirjoja säilytetään opinnäytetyöprosessin ajan, jonka jälkeen ne hävitetään tietoturvallisesti. Tietoja käsittelevät kyseistä opinnäytetyötä tekevät sosionomiopiskelijat.

Tiedän, että tunnekasvatusohjauksiin osallistuminen on vapaaehtoista ja että minulla on oikeus kieltäytyä osallistumisesta. Tiedän, että ohjauskerroilla tehtyjä havaintoja käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta ulkopuolisille ja ne hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Annan lapseni osallistua opinnäytetyön tunnekasvatusohjauksiin

Kyllä ___ Ei ___

Paikka _____

Aika _____

Huoltajan nimi _____

Huoltajan allekirjoitus _____

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus ja nimenselvennös

Tätä suostumusasiakirjaa on tehty kaksi (2 kpl), joista toinen annetaan huoltajalle ja toinen opinnäytetyön tekijöille.